

ศึกษาวิเคราะห์การให้ทานของพระเวสสันดร
จากมุมมองของปรัชญาอัตถิภาวนิยม
A Critical Study of the Donation of Vessantara
from an Existentialist Perspective

สมภาร พรมทา Somparn Promta
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: regphil@mcu.ac.th

Received January 10, 2025; Revised January 28, 2025; Accepted: February 3, 2025

บทคัดย่อ

การให้ทานของพระเวสสันดรเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการถกเถียงกันในประวัติศาสตร์พุทธศาสนามายาวนานใน “มิลินทปัญหา” พระยามิลินท์แสดงความเห็นว่าการให้ทานของพระเวสสันดรไม่สอดคล้องกับหลักทางสายกลาง นักวิชาการสมัยใหม่ตั้งคำถามว่าการให้ทานของพระเวสสันดรเป็นการสร้างปัญหาให้แก่สังคมหรือไม่ และการให้ทานบุตรและภรรยาทำให้เกิดคำถามว่าทำไมพระโพธิสัตว์ซึ่งต้องเป็นคุณฉลาดจึงไม่เข้าใจว่าการกระทำนั้นเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการอธิบายและปกป้องการกระทำของพระเวสสันดร โดยอาศัยปรัชญาอัตถิภาวนิยมเป็นเครื่องมือ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญแก่การเลือกและความรับผิดชอบ ผู้วิจัยจะแสดงว่า พระเวสสันดรได้เลือกและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนอย่างถึงที่สุดแล้ว

คำสำคัญ: ทาน; พระเวสสันดร; อัตถิภาวนิยม

Abstract

The donation of Vessantara becomes a controversial topic in the history of Buddhism from the past to the present. In “*The Questions of King Milinda*,” the King Milinda said to Nagasena that the donation of the prince does not follow the concept of the middle way given by the Buddha. Modern scholars have raised the question that it could be possible to see that the donation of the prince has caused a number of serious problems in the society. The donation of his wife and children has been seriously criticized as the thing that violates the human rights and why the prince, who is believed to be a wise person, does not understand this simple thing. In this research, I need to explain and defend the actions of Vessantara through a perspective of Existentialism. Existentialism highly stresses the choice and

responsibilities of a person, and I would like to argue that in donating things in his life the prince is highly responsible for everything.

Keywords: The Donation; Vessantara; An Existentialist

บทนำ

เวสสันดรชาตกเป็นชาตกที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากจะเป็นชาตกสำคัญในแง่ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบของการทำความดีตามทัศนะของพุทธศาสนา ชาตกนี้ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้น โดยที่คำวิพากษ์วิจารณ์นี้ปรากฏมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ดังที่ปรากฏในหนังสือ “มลินทปัญหา” เป็นต้น ไล่มาจนถึงปัจจุบัน ในวงเสวนาวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยหรือในสื่อสังคมสมัยใหม่ เรื่องราวของพระเวสสันดรมักได้รับการหยิบยกมาถกเถียงว่า ชาตกเรื่องนี้สมควรได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นวรรณกรรมสำคัญในทางพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะพระเวสสันดรได้กระทำการบางอย่างที่คนสมัยใหม่ไม่สามารถจะยอมรับได้ เช่น การบริจาคลูกและภรรยา ในเมืองไทย นักคิดนักเขียนท่านหนึ่งคือ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนวิจารณ์การกระทำของพระเวสสันดรลงในหนังสือพิมพ์ “สยามรัฐ” รายวัน (Phra Prayong Rarengying, 2002) ใจความโดยสรุปว่า (ก) ผู้เขียน (คึกฤทธิ์) นับถือพระพุทธเจ้า แต่ไม่นับถือพระเวสสันดร (ข) ผู้เขียนให้เหตุผล 3 ข้อว่าทำไมจึงไม่นับถือพระเวสสันดร ดังนี้ (1) พระเวสสันดรละเมตตราชธรรม อธิบายว่า พระราชาหรือราชกุมารผู้จะขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาในอนาคตมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องประชาชนในแคว้นแคว้นของตนให้อยู่ดีมีสุข พระเวสสันดรรู้ทั้งรู้ว่าข้างปัจจุยาคเป็นข้างมกคที่ผู้คนในแคว้นแคว้นเชื่อว่าตราบเท่าที่ยังมีข้างมกคนี้อยู่ในแคว้นแคว้น ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ประชาชนสามารถทำมาหากินได้เป็นปกติสุข (คนสมัยโบราณยังชีพด้วยเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพาฝน) แต่พระเวสสันดรก็บริจาคข้างนี้ไปให้แคว้นแคว้นอื่น จริงอยู่ที่แคว้นแคว้นที่มาขอรับบริจาคข้างนั้นประสบภัยพิบัติ สมควรแก่การเห็นใจ แต่ความเห็นใจนั้นก็สามรถเกิดได้ในแง่บุคคล พระเวสสันดรจะสงสารชาวเมืองนั้นก็ยอมได้ จะบริจาคทรัพย์ส่วนตัวก็ไม่มีใครว่าเพราะเป็นเรื่องส่วนบุคคล แต่ในแง่สังคม พระเวสสันดรมีหน้าที่ต้องปกป้องประชาชนในแคว้นแคว้นของตนเป็นหลัก ในแง่นี้จะถือว่าข้างเป็นสมบัติสาธารณะของแคว้นแคว้นก็ได้ (แม้ในสมัยนั้น สิ่งนี้จะถือว่าเป็นสมบัติส่วนตัวของพระเวสสันดรก็ตาม พระเวสสันดรควรแยกเรื่องส่วนตัวออกจากเรื่องส่วนรวมให้ได้) การบริจาคข้างให้แก่แคว้นอื่นเท่ากับเป็นการละเมตตราชธรรม (2) พระเวสสันดรละเมตตราชธรรมของบิดาและสามี ในทัศนะของคึกฤทธิ์ สามีและบิดามีธรรมที่จะพึงปกป้องภรรยาและลูกของตน แต่พระเวสสันดรสามารถยกภรรยาและลูกของตนให้แก่คนอื่นได้ ข้อนี้ถือเป็นการละเมตตราชธรรมในฐานะสามีและบิดาอย่างชัดเจน (3) พระเวสสันดรทำตัวเป็นภรรยาของสังคมา ในทัศนะของคึกฤทธิ์ ทรัพย์ทั้งหลายที่พระเวสสันดรบริจาครวมทั้งข้างมกคด้วยควรถือว่าเป็นสมบัติของรัฐ การที่พระเวสสันดรบริจาคสิ่งที่ไม่ใช่สมบัติของตนถือเป็นการสร้างภาระให้แก่ประชาชน แม้แต่การออกบวชของพระเวสสันดรก็เป็นภาระที่คนอื่นต้องมาแบกรับแทน เช่นพระนางมัทรีต้องคอยหาอาหารมาเลี้ยงดูและคอยปรนนิบัติต่าง ๆ นานา โดยที่พระเวสสันดรไม่ต้องทำอะไร เป็นต้น

ในหนังสือ “มลินทปัญหา” (ปุ๋ย แสงฉาย, 2530) พระยามิลินท์ได้เรียนถามพระนาคเสนว่า ปกติพุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลาง อันแปลความได้ว่า เวลาที่ชาวพุทธจะทำอะไรก็อย่าได้ทำ

อย่างสุดโต่ง แต่การให้ทานของพระเวสสันดรเห็นได้ชัดว่าเป็นทานที่ สุดโต่ง พระยามิลินท์เรียกทานที่ พระเวสสันดรทำว่า “อติทาน” ที่แปลว่าทานที่ทำอย่างสิ้นเกิน เรื่องนี้จะอธิบายอย่างไร

ในห้องเรียน บางครั้งเราอภิปรายกันด้วยเรื่องพระเวสสันดรบริจาคทาน ซึ่งรวมถึงการบริจาค ลูกและภรรยาด้วย (ในวิชาพุทธจริยศาสตร์) นิสิตส่วนหนึ่งวิจารณ์ว่า (ก) แม้อาจจะเป็นความจริงว่าใน สมัยของพระเวสสันดร (หมายถึงในสมัยโบราณตามที่วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรบรรยายเอาไว้ เราเข้าใจว่าเรื่องพระเวสสันดรเป็นเรื่องแต่ง ไม่ใช่บันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์) ตาม กฎหมาย พ่อถือว่าเป็นเจ้าของลูก และสามีถือว่าเป็นเจ้าของภรรยา กระนั้นก็ตาม การให้ทานลูกและ ภรรยาของพระเวสสันดรก็ยังเป็นเรื่องที่สมควรตำหนิ (ข) เพราะพระเวสสันดรเป็นมหาบุรุษที่ในชาติ ต่อมาจะได้เกิดมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลที่เป็นมหาบุรุษเช่นนี้ย่อมแยกได้เองระหว่างทรัพย์ ที่ไม่มีชีวิตจิตใจกับทรัพย์ที่มีชีวิตจิตใจ ลูกและภรยานั้นคือมนุษย์ มีความคิด มีความรู้สึก สามารถ รับรู้ความทุกข์ได้เช่นเดียวกับพระเวสสันดร การที่พระเวสสันดรบริจาคคนเหล่านี้ให้แก่คนอื่นย่อมเป็น การย่ำยีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านั้นอย่างไม่น่าจะให้ยกย่องได้ นิสิตบางคนที่เป็นนักกฎหมายกล่าว ว่า อาศัยเพียงแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ พระเวสสันดรก็ “สอบตก” เสียแล้ว ไม่มีคน สมัยใหม่คนใดที่สามารถรับการกระทำของพระเวสสันดรได้

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เราจะเห็นว่า วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร มีพัฒนาการที่ น่าสนใจ เวสสันดรชาดกน่าจะเป็นชาดกที่สำคัญที่สุดในสังคมไทย มีบทบาทต่อศิลปวัฒนธรรมและ การเมืองการปกครองในสมัยโบราณของไทย (Patrick Jory, 2002) แต่เมื่อตกมาถึงสมัยปัจจุบัน ผู้คน ได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดตะวันตก ก็เกิดคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่พระ เวสสันดรกระทำว่าสมควรยอมรับได้หรือไม่ อย่างไร

การศึกษาเรื่องเวสสันดรชาดกสามารถทำได้หลายอย่าง ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา เวสสันดรชาดกจากแง่มุมทางปรัชญา โลกปรัชญานั้นกว้างมาก จำเป็นที่เราจะต้องเลือกว่าจะเอา กรอบความคิดใดมาเป็นกระบอกในการส่องการกระทำของพระเวสสันดร ผู้วิจัยมีความคิดในเบื้องต้น ว่า แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการแต่งวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรนั้นอาจอยู่ลึกมาก เกินกว่าที่คนทั่วไป จะเข้าใจ ดังนั้นเครื่องมือที่เหมาะสมที่สุดสำหรับอธิบายการกระทำของพระเวสสันดรจะต้องมีคุณสมบัติ คือสามารถหยั่งถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการให้ทานของพระเวสสันดร ผู้วิจัยเลือกปรัชญาอัตถิภาวนิยม (existentialism) มาสำหรับเป็นเครื่องมือในการอธิบายการกระทำของพระเวสสันดร ในบรรดาโจทย์ ที่ผู้วิจัยตั้งเอาไว้ในใจว่าจะต้องทำให้กระจ่างในงานวิจัยชิ้นนี้ มีโจทย์อยู่ข้อหนึ่งคือ *ทำอย่างไร คน สมัยใหม่จะเข้าใจ เห็นใจ และยอมรับได้ว่าการกระทำของพระเวสสันดรเป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่* เพื่อ ตอบโจทย์ที่ว่านี้ ผู้เขียนคิดว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่นำเสนอโดยนักปรัชญาจำนวนหนึ่งคือเคียร์สกี การ์ด (Søren Kierkegaard) กามู (Albert Camus) และซาร์ต (Jean-Paul Sartre) น่าจะเป็น เครื่องมือที่จะช่วยไขปริศนาที่ซ่อนเร้นอยู่ในการกระทำของพระเวสสันดรได้เป็นอย่างดี

เสรีภาพกับความรับผิดชอบในทัศนะของซาร์ต

เราจะเริ่มต้นด้วยทัศนะของซาร์ต (Jean-Paul Sartre) เกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ ที่ต้องเริ่มด้วยเรื่องนี้ก็เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจการกระทำของพระเวสสันดรได้ดีขึ้น ทัศนะของ ซาร์ตเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบนี้อยู่ในงานเขียนชิ้นสำคัญของเขาที่ชื่อ *“Being and*

Nothing-ness” (Jean-Paul Sartre, 1966) เราจะพิจารณาเรื่องนี้เป็นลำดับไปดังนี้ (การอภิปรายปัญหาต่อไปนี้เป็นของผู้วิจัย โดยอ้างอิงเนื้อหาบางส่วนในหนังสือของซาร์ตเล่มที่กล่าวข้างต้น)

(ก) มีปัญหาเก่าแก่ปัญหาหนึ่งในทางปรัชญาที่วงการปรัชญาถกกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ (กรีกและอินเดีย) แล้ว ปัญหาที่ว่านั้นคือ เมื่อเรากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ เราพูดได้ไหมว่าชีวิตมีแก่นสาร (essence) บางอย่าง หากเราเชื่อว่ามี แก่นสารที่ว่านั้นคืออะไร คำตอบจากปรัชญาจิตนิยมสมัยโบราณของกรีกและอินเดียคือ มีแก่นสารของชีวิต และแก่นสารที่ว่านั้นก็คือวิญญาณ (soul) เมื่อผ่านเข้ามาสู่ยุคกลาง ปรัชญาของศาสนาคริสต์เจริญรุ่งเรือง แนวคิดที่ว่าด้วยแก่นสารของชีวิตก็เปลี่ยนมาเป็นแนวคิดแบบที่ตั้งอยู่กับศาสนาคริสต์ ตกมายังสมัยใหม่และปัจจุบัน แนวคิดเรื่องแก่นสารของชีวิตเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม อาจยังมีนักคิดจำนวนหนึ่งให้เห็นด้วยว่าแก่นสารของชีวิตมีอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าแก่นสารในทางศาสนา ศาสนาหลักๆของโลกยกเว้นพุทธ-ศาสนาเห็นว่าแก่นสารที่ว่านั้นคือวิญญาณ และวิญญาณที่ว่านี้มีความเชื่อมโยงไปหาพระเจ้าที่สอนกันในศาสนาเหล่านี้ มีศาสนาหนึ่งของอินเดียที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าแต่ก็สอนว่ามีแก่นสารของชีวิต ศาสนานี้คือศาสนาเซน

(ข) จากที่กล่าวมาข้างบนเราจะเห็นว่า มีแนวคิดทางปรัชญาแบบที่เห็นว่าคนเราเกิดมาพร้อมสาระบางอย่างในชีวิต สาระที่ว่านี้ไม่ว่าเราจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตามก็สำเร็จรูปแล้วในชีวิตของเราทุกคน สาระของชีวิตที่ว่านี้เกี่ยวข้องกับหาบางสิ่งที่ศาสนาสอนเช่นพระเจ้า ซาร์ตไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้วิธีการทางปรากฏการณ์วิทยาอันได้แก่การสังเกตจิตใจของเราเองไม่ได้นำไปสู่การหยั่งเห็นว่าแก่นสารของชีวิตตามที่กล่าวมานี้ ตรงกันข้าม เราจะพบเพียงว่าเรามีจิตใจเฉยๆ และจิตใจนี้โดยตัวมันเองก็ไม่ใช่แก่นสารหรือสาระอะไร เป็นเพียงจิตสำนึกที่บริสุทธิ์ (pure consciousness) เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เราอาจกล่าวได้ว่าชีวิตมนุษย์เกิดมาในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ไร้แก่นสาร หากจะมีแก่นสารเกิดขึ้นในภายหลัง นั้นก็ย่อมมาจากการกระทำของมนุษย์เอง แนวคิดของซาร์ตเรื่องนี้คล้ายกับพุทธศาสนา ในขณะที่ศาสนาฮินดูและเซนเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับแก่นสารบางอย่าง พุทธศาสนากลับมองว่าชีวิตมนุษย์นั้นว่างเปล่า แต่ชีวิตที่ว่างเปล่านั้นมีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าแก่นสารของชีวิตได้

(ค) ถ้ามองว่าอะไรคือแก่นสารของชีวิตในทัศนะของซาร์ต คำตอบคือแก่นสารอาจมีได้หลายอย่าง แต่ทั้งหมดจะเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีค่า และมาจากการสร้างสรรค์ของคนคนนั้นเอง ไม่สามารถได้มาจากการรับมอบจากผู้อื่น (เช่นพระเจ้า) ซาร์ตกล่าวถึงแก่นสารของชีวิตอย่างหนึ่งคือเสรีภาพ ชีวิตที่มีค่าในทัศนะของ ซาร์ตคือชีวิตที่ได้ใช้เสรีภาพของตนเพื่อเลือกสิ่งที่ตนเห็นว่ามีค่าแล้วซาร์ตก็วิเคราะห์ต่อไปว่า คนโดยส่วนใหญ่ไม่ค่อยใช้เสรีภาพที่มีติดตัวตนเองมาตั้งแต่เกิด เพราะคิดว่าการใช้เสรีภาพจะตามมาด้วยความรับผิดชอบ ตัวอย่างการหลีกเลี่ยงที่จะใช้เสรีภาพเราจะเห็นดาษดื่นทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น ผู้พิพากษากำลังรับผิดชอบตัดสินคดีหนึ่ง คดีนี้เป็นที่สนใจของมหาชน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับลูกชายนักการเมืองที่กำลังมีอำนาจในสังคมอยู่เวลานั้น ผู้พิพากษาซึ่งนำหน้ากว่าระหว่างการให้ประกันตัวกับไม่ให้ประกันตัว จะเลือกทางไหนดี กฎหมายไม่ได้เขียนเรื่องนี้เอาไว้ละเอียด โดยให้ถือเป็นดุลยพินิจของผู้พิพากษาแต่ละคน ผู้พิพากษาคณะนี้ซึ่งนำหน้าแล้ว เห็นว่าความเห็นของมหาชนตามที่ปรากฏในสื่อสังคมเรียกร้องให้ไม่ให้ประกันเพราะหากให้ประกันเขาอาจเข้าไปแทรกแซงคดีในฐานะที่เป็นลูกชายของผู้ทรงอิทธิพลมากในสังคม แต่ในขณะที่เดียวกัน เขาก็คิดเป็นห่วงสวัสดิภาพของตนว่าหากไม่ให้ประกันตัว เขาอาจถูกมองว่าเป็นศัตรูกับนักการเมืองผู้ทรง

อิทธิพลนั้น แล้วผู้พิพากษาคณบดีก็ตัดสินใจให้ประกันตัว เพราะเขาชั่งน้ำหนักแล้วคิดว่า เขาอาจถูกสังคมน่า แต่ความเสียหายจากการถูกดำเนินคดีน้อยกว่าความเสียหายที่เขายังคงไม่ถึงจากการทำตัวเป็นปฏิปักษ์กับผู้ทรงอำนาจทางการเมือง

(ง) จากตัวอย่างข้างต้นเราจะเห็นว่า ผู้พิพากษาคณบดีในฐานะที่เป็นมนุษย์ย่อมเกิดมาพร้อมเสรีภาพที่จะเลือกทำอะไรก็ได้ที่ตนเห็นว่ามิใช่เหตุผล หากเขาใช้เสรีภาพที่ว่่านั้น เขาก็จะไม่สนใจเสียงของมหาชนในขณะที่เดียวกันก็จะไม่สนใจว่าผู้ต้องหาเป็นลูกของใคร เขาจะพิจารณาเพียงเรื่องเดียวว่าตามเหตุผลทางกฎหมายที่ดีที่สุด รอบคอบที่สุด เขาควรตัดสินใจให้ประกันตัวหรือไม่ และเมื่อตัดสินใจอย่างนั้นแล้ว เขาพร้อมที่จะรับผิดชอบการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ตาม

(จ) ผู้วิจัยมีประสบการณ์ส่วนตัวเรื่องหนึ่งที่ยากยกมาประกอบแนวคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบต่อในทัศนะของชาร์ต เรื่องมีว่า หลายปีก่อนผู้วิจัยยังดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เข้าวันหนึ่ง ผู้วิจัยอ่านข่าวพบว่า “หมุดคณะราษฎร” หายไปและมีหมุดใหม่มาปักไว้แทน ผู้เขียนเห็นว่าหมุดคณะราษฎรเป็นสิ่งมีค่าในทางวัฒนธรรม การที่หมุดหายไปย่อมอยู่ในความรับผิดชอบต่อคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่จะต้องประชุมกันเพื่อติดตามเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการประชุมกัน แต่ข้อเสนอของผู้วิจัยก็ไม่ประสบผล หน่วยงานทางราชการที่เป็นฝ่ายเลขานุการในการจัดประชุมคือสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรมแจ้งว่าไม่พร้อมที่จะให้มีการประชุมเพื่อการนี้ และได้แจ้งผู้วิจัยว่า นายกรัฐมนตรีได้รับปากแก่สื่อมวลชนว่าจะรับผิดชอบต่อติดตามเรื่องนี้แล้ว เราคงไม่ต้องประชุมเพื่อติดตามเรื่องนี้ วันที่หมุดหายนั้น สื่อมวลชนไปถามเจ้าหน้าที่รัฐที่เขาคิดว่าเกี่ยวข้องเช่นอธิบดีกรมศิลปากร ก็ได้รับคำตอบจากบุคคลเหล่านั้นว่า เรื่องหมุดไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบต่อตน ผู้วิจัยเข้าใจว่า เรื่องหมุดหายนี้เจ้าหน้าที่รัฐทุกฝ่ายไล่ไปจนสุดที่นายกรัฐมนตรีไม่พร้อมที่จะใช้เสรีภาพของตนเพื่อทำสิ่งที่สมควรทำ นายกรัฐมนตรีที่บอกว่าจะติดตามเรื่องนี้ให้ก็สักแต่ว่าพูดไป ในเวลาต่อมาเราก็ลืมเรื่องนี้กันหมด เหตุการณ์นี้ผู้วิจัยคิดว่าสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ตามการวิเคราะห์ของชาร์ตได้เป็นอย่างดีจริงอยู่ หากว่ากันตามเหตุผล คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีหน้าที่โดยตรงที่จะสืบสวนและติดตามหาหมุดที่หายไป แต่บุคคลที่มีหน้าที่เหล่านี้ก็คงชั่งน้ำหนักว่าระหว่างการทำสิ่งที่สมควรทำกับการรักษาตนให้ปลอดภัย ข้าพเจ้าขอเลือกอย่างหลัง การไม่ใช้เสรีภาพของคนเรานั้นชาร์ตพิจารณาว่าก็เพื่อแลกกับผลประโยชน์บางอย่าง และการไม่ใช้เสรีภาพนั้นจะทำให้เราไม่ต้องรับผิดชอบต่ออะไร การตามหาหมุดนั้นต้องรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดตามมา ซึ่งเราไม่รู้ว่าจะเป็นอะไร เพียงแต่มีกลางสังหรณ์ว่าเรื่องนี้ไม่ง่ายอย่างแน่นอน

(ฉ) ตามทัศนะของชาร์ต คนยังใช้เสรีภาพมากเพียงใดก็แปลว่าเขาเป็นคนที่สร้างแก่นสารให้แก่ตนเองมากเท่านั้น และที่แก่นสารเกิดแก่ชีวิตของเขาก็เพราะเมื่อใช้เสรีภาพแล้ว เขาจะต้องรับผิดชอบต่อการเลือกที่จะใช้เสรีภาพนั้น พระเวสสันดรในทัศนะของชาร์ตคือบุคคลที่ตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีคนโดยทั่วไปเลี้ยงที่จะไม่เลือก อันได้แก่การสละบุคคลที่ตนรักอย่างยิ่งกล่าวคือบุตรและภรรยา เมื่อเลือกแล้ว พระเวสสันดรก็ต้องรับผิดชอบต่อการเลือกที่จะใช้เสรีภาพของตนเอง ผลอย่างหนึ่งที่ปรากฏแก่พระเวสสันดรก็คือการถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักโดยผู้คนในสังคม แต่ตามความเห็นของผู้วิจัยนี้ยังไม่ใช่ว่าผลที่สำคัญที่สุดของการเลือก ผลที่สำคัญที่สุดคือความทุกข์อันยิ่งใหญ่ที่เกิดแก่พระเวสสันดร ทุกข์นี้มีแต่พระเวสสันดรเท่านั้นที่รู้ว่ามันคืออะไร เราจะวิเคราะห์เรื่องนี้อย่างละเอียดข้างหน้า

การเลือกของอับราฮัม

ในวรรณกรรมทางศาสนา เรามักจะพบการที่ตัวละครในวรรณกรรมนั้นต้องเลือกตัดสินใจทำบางสิ่งบางอย่างที่ขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไป และที่เรื่องเช่นนี้ขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไปก็ เพราะว่า หากเกิดเหตุการณ์แบบนี้กับใครก็จะมีใครเลือกสิ่งที่ตัวละครในวรรณกรรมทางศาสนาเลือกอย่างแน่นอน ในหนังสือเรื่อง “*Fear and Trembling*” (Søren Kierkegaard, 1986) เคียร์คิการ์ดได้ยกเอาตำนานเรื่องพระเจ้าสั่งให้อับราฮัมฆ่าลูกเพื่อเป็นเครื่องเช่นสังเวทแก่พระเจ้าเป็นเจ้า เรื่องนี้ปรากฏในคัมภีร์ “ปฐมกาล” ดังที่ผู้วิจัยจะคัดมาให้อ่านกันดังนี้

ต่อมาพระเจ้าทรงลงใจอับราฮัม และตรัสกับท่านว่า “อับราฮัม” ท่านทูลว่า “พระเจ้าข้า” พระองค์ตรัสว่า “จงพาบุตรของเจ้าคืออิสอัค บุตรคนเดียวของเจ้าผู้ที่เจ้ารัก ไปยังแคว้นโมริยาห์ และถวายเขาที่นั่นเป็นเครื่องเผาบูชา บนภูเขาสูงหนึ่งซึ่งเราจะบอกแก่เจ้า” อับราฮัมจึงลุกขึ้นแต่เช้ามีดผูกอานลาของท่าน พาคนใช้หนุ่มไปกับท่านด้วยสองคน กับอิสอัคบุตรของท่าน ท่านตัดฟืนสำหรับเครื่องเผาบูชา เดินทางไปยังที่ซึ่งพระเจ้าทรงบอกแก่ท่าน พอถึงวันที่สาม อับราฮัมยกหน้าขึ้นและเห็นที่นั่นแต่ไกล อับราฮัมจึงพูดกับคนใช้ของท่านว่า “อยู่กับลาที่นี่เถิด เรากับลูกจะเดินไปที่นั่นนมัสการพระเจ้า แล้วจะกลับมาพบเจ้า” อับราฮัมเอาฟืนสำหรับเครื่องเผาบูชาใส่บาอิสอัคบุตรชาย ถือไฟและมีด แล้วพอลูกไปด้วยกัน อิสอัคพูดกับอับราฮัมบิดาว่า “คุณพ่อ” และท่านตอบว่า “ลูกเอ๋ย มีอะไร” ลูกจึงว่า “นี่ไฟและฟืน แต่ลูกแกะสำหรับเครื่องเผาบูชาอยู่ที่ไหน” อับราฮัม ตอบว่า “ลูกเอ๋ย พระเจ้าจะทรงจัดหาลูกแกะสำหรับพระองค์เอง เป็นเครื่องเผาบูชา”

เมื่อเขาทั้งสองมาถึงที่ซึ่งพระเจ้าตรัสบอกไว้ อับราฮัมก็สร้างแท่นบูชาที่นั่น เรียงฟืนเป็นระเบียบ แล้วมัดอิสอัคบุตรชายวางไว้บนแท่นบูชาบนฟืน แล้วอับราฮัมก็ยื่นมือจับมีดจะฆ่าบุตรชาย แต่ทูตของพระเจ้าเรียกเขาจากฟ้าสวรรค์ว่า “อับราฮัม อับราฮัม” และท่านตอบว่า “พระเจ้าข้า” ทูตสวรรค์ว่า “อย่าแตะต้องเด็กนั้น หรือกระทำการอะไรเขาเลย เพราะบัดนี้เรารู้แล้วว่าเจ้ายำเกรงพระเจ้า ด้วยเห็นว่าเจ้ามิได้หวงบุตรชายของเจ้า แต่ยอมถวายบุตรชายคนเดียวของเจ้าให้เรา” อับราฮัมยกหน้าขึ้นมองดู เห็นข้างหลังท่านมีแกะผู้ตัวหนึ่ง เขาของมันติดอยู่ในพุ่มไม้ที่บ อับราฮัมก็ไปจับแกะตัวนั้นมาถวายเป็นเครื่องเผาบูชาแทนบุตรชาย อับราฮัมจึงเรียกสถานที่นั้นว่า เยโฮวาริเยห์ อย่างที่เขาพูดกันทุกวันนี้ว่า “จะจัดไว้บนภูเขาของพระเยโฮวาห์” (สมาคมพระคริสตธรรมไทย, 2531)

คำถามแรกที่ผู้วิจัยอยากถามท่านผู้อ่านงานวิจัยนี้คือ “ท่านรู้สึกอย่างไรกับการกระทำของอับราฮัม” ท่านผู้อ่านบางท่านอาจอุทานว่า “นี่คือเวสสันดรชาดกฉบับฝรั่งนี่เอง” บางท่านอาจเสริมว่า “เวสสันดรชาดกฉบับฝรั่งเข้มข้นกว่าฉบับของอินเดียเสียอีก เพราะพระเวสสันดรเพียงแต่บริจาคลูกเพื่อไปเป็นทาสเขา แต่อับราฮัมถูกขอโดยพระเจ้าที่เขาเคารพศรัทธาอย่างสุดหัวใจให้ฆ่าลูกชายคนเดียวของตนเพื่อเป็นเครื่องเช่นสังเวทพระเจ้า” และน่าจะเชื่อได้ว่าท่านผู้อ่านส่วนใหญ่หรือทั้งหมดอาจพูดว่า “รับไม่ได้” ในขณะที่บางท่านอาจพูดออกมาดังๆว่า “นี่มันบ้าไปแล้ว”

คำถามต่อมาที่ผู้วิจัยอยากถามท่านผู้อ่านคือ “ท่านคิดว่าเคียร์คิการ์ดเขียนหนังสือเรื่อง ‘*Fear and Trembling*’ ด้วยวัตถุประสงค์อะไร” เรื่องนี้อาจไม่ง่ายที่เราจะเข้าใจ ผู้วิจัยขอชวนสนทนาดังนี้ (การสนทนาที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจหนังสือเล่มนี้ตามที่คณะของผู้วิจัย

(ก) ประการแรกที่สุด ผู้วิจัยคิดว่า หากเราเข้าใจเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการที่คัมภีร์ไบเบิลมีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่พระเจ้าขอให้อับราฮัม (Abraham) ฆ่าลูกชายคนเดียวของตนคืออิสอัค (Isaac)

เราก็จะเข้าใจการที่พระเวสสันดรบริจาคบุตรและภรรยา เคียร์ติการ์ตคิดว่า “แก่นแท้” (essence) หรือธรรมชาติ (nature) ของศาสนานั้นเป็นคนละเรื่องกับสิ่งที่เราเรียกกันในวิชาจริยศาสตร์ว่า “การใช้เหตุผลทางจริยธรรม” (moral reasoning) สมมติเราเอากรณีของอับราฮัมและพระเวสสันดรไปถาม คานต์ (Immanuel Kant) ว่าเขาจะตัดสินการกระทำของทั้งสองท่านนี้ว่าอย่างไร จากหลักการทางจริยศาสตร์ที่คานต์ให้ไว้ ผู้วิจัยเชื่อว่า ตามทัศนะของคานต์ สิ่งทั้งสองท่านนี้ทำถือว่าผิด ผิดเพราะเป็นการกระทำที่ใช้เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อเป็นเครื่องมือให้ตนเองได้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง (Immanuel Kant, 2002)

(ข) ทัศนะของคานต์ตามที่กล่าวไว้ข้างบนเป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ไม่ยาก เจ้าของโรงงานทอผ้าแห่งหนึ่ง สามารถทำกำไรได้ปีละหลายร้อยล้านบาท แต่เขาจ่ายค่าแรงให้คนงาน (ที่ส่วนใหญ่เป็นสตรี) อย่างที่พยายามกดค่าแรงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การกระทำของเจ้าของโรงงานทอผ้านี้ผิดหลักจริยธรรมตามทัศนะของคานต์เพราะเขาไม่ได้ปฏิบัติต่อคนงานของเขาในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในฐานะมนุษย์เขาต้องการเงิน ลูกจ้างของเขาที่เป็นมนุษย์เหมือนเขาก็ต้องการเงิน แต่ที่เขาจ่ายเป็นค่าจ้างให้แก่คนงานของเขานั้นสามารถเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่แยแสว่าคนเหล่านี้ก็เป็นมนุษย์เหมือนตน

(ค) ในทัศนะของคานต์ สิ่งที่อับราฮัมและพระเวสสันดรทำเป็นมากกว่าการใช้เพื่อนมนุษย์เพื่อเป็นเครื่องมือพาตนไปหาจุดหมายบางอย่าง เพราะเพื่อนมนุษย์ที่ตนใช้นั้นเป็นคนที่ใกล้ชิดตนคือบุตรและภรรยา พระเวสสันดรเชื่อว่าด้วยการบริจาคบุตรและภรรยา ตนเองจะได้บรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ส่วน อับราฮัมก็เชื่อว่าตนจะเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าด้วยการฆ่าลูกชายเพื่อเป็นของเซ่นไหว้พระเจ้า คานต์คงจะวิจารณ์ว่าสองท่านนี้ “เห็นแก่ตัว” (การใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อให้ตนบรรลุเป้าหมายบางอย่างย่อมถือเป็นการเห็นแก่ตนเองในตัวของมัน) เมื่อเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว สิ่งทั้งสองท่านนี้กระทำย่อมผิดจริยธรรม

(ง) จากที่กล่าวมาข้างบนเราจะเห็นว่า หากใช้ “การให้เหตุผลทางศีลธรรม” ดังที่ปรากฏในงานทาง จริยศาสตร์ของนักคิดคนสำคัญของโลกเช่นคานต์ การกระทำของอับราฮัมและพระเวสสันดรย่อมเป็นการกระทำที่คนทั่วไปไม่สามารถยอมรับได้ ในทัศนะของเคียร์ติการ์ต การกระทำของอับราฮัม (คงรวมพระเวสสันดรด้วยหากเขารู้จักตำนานเรื่องพระเวสสันดร) เป็นสิ่งที่เราจะเข้าใจไม่ได้ หากเราจะใช้เครื่องมือคือ “เหตุผล” เป็นเครื่องวัด ตำนานเรื่องอับราฮัมนั้นเคียร์ติการ์ตกล่าวว่าต้องใช้หลักการอันหนึ่งที่เขาเรียกว่า “teleological suspension of the ethical” สำหรับเป็นเครื่องมือเพื่อการเข้าใจ หลักการของเคียร์ติการ์ตนี้เราอาจเรียกเป็นภาษาไทยว่า “หลักการไม่ใช่เหตุผลทางจริยธรรมแบบที่ดูว่าการกระทำทางจริยธรรมนั้นนำไปสู่ผลอะไร” เพื่อทำความเข้าใจศาสนา แต่ให้ใช้หลักการที่ว่า การกระทำทางจริยธรรมนั้นวางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาแบบไหน ที่สำคัญคือหลักการที่เคียร์ติการ์ตเสนอนั้นเป็นหลักการที่แนะนำให้เราพิจารณาการกระทำทางศีลธรรมที่เราไม่เข้าใจหากใช้เหตุผลที่เป็นสากลในแง่ที่เป็นการกระทำเฉพาะบุคคล และเขาย่อมมีความจำเป็นบางอย่างในการทำสิ่งนั้น กล่าวให้เข้าใจง่ายคือ อย่าตีความการกระทำทางจริยธรรมนั้นผ่านกฎสากลใดๆ (เช่นกฎสากลที่เสนอโดยคานต์) แต่ให้ตีความว่าเรื่องนี้เป็นกรณีเฉพาะที่คนทำมีความจำเป็นบางอย่างเขาจึงทำสิ่งนั้น (เช่นจะฆ่าลูกเพื่อบูชาพระเจ้า หรือบริจาคลูกและภรรยา)

(จ) ที่กล่าวข้างต้นไม่ได้หมายความว่าศาสนาเป็นเรื่องไร้เหตุผล (irrational) แต่หมายความว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการเข้าใจด้วยเหตุผล (beyond reason) เราลองจินตนาการตามเรื่องราวในไบเบิลตามที่ผู้วิจัยยกมาให้ดูข้างต้น ว่า “หากเราเป็นอับราฮัม เราจะรู้สึกอย่างไร เมื่อพระเจ้าที่เราเคารพอย่างถวายชีวิตบอกให้เราฆ่าลูกของเราเพื่อแสดงว่าเราศรัทธาในพระเจ้า” หากเราใช้เหตุผล เราอาจคิดว่า (1) “ผิดหวังในพระเจ้าจริงๆ พระเจ้าที่เรารักและบูชาขนาดนี้ไม่น่าทำกับเราอย่างนี้เลย” หรือ (2) “ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของพระเจ้าเลย ท่านจะได้อะไรจากการที่เราฆ่าลูกของตนเองเพื่อเช่นถวายท่าน หรือว่าท่านพอใจที่ได้ทำให้คนที่ศรัทธาท่านเจ็บปวด” หรือ (3) “สิ่งที่พระเจ้าเสนอให้เราทำนี้หนักหนาเกินกว่าที่มีมนุษย์คนใดในโลกทำได้ แล้วเราเป็นใคร เราก็เป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่ง หากการที่เราสามารถฆ่าลูกตามคำบัญชาของพระเจ้าได้จะทำให้พระเจ้าโปรดปรานเราและยกเราให้เหนือกว่ามนุษย์ทั้งหลายทั้งปวง เกียรติยศเช่นนี้จะมีค่าอะไรเมื่อเรารู้อยู่เต็มอกว่าลูกรักเราและเราก็รักลูกมาก” คงมีความรู้สึกอีกมากมายที่สามารถเกิดในความคิดของเราได้ แต่โปรดสังเกตว่า ทุกความคิดเห็นมาจากเหตุผล และเหตุผลนั้นจะนำไปสู่การปฏิเสธไม่ทำตามความต้องการของพระเจ้า ผลต่อมาก็คือเราจะถูกพระเจ้าทอดทิ้ง แล้วเราก็จะไม่ได้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของสามศาสนา คือ ยูดาห์ คริสต์ และอิสลาม

การเลือกของพระเวสสันดร

คราวนี้เราจะมาพิจารณาการเลือกของพระเวสสันดรบ้าง เรื่องแรกสุดที่ผู้วิจัยอยากจะกล่าวในที่นี้ก็คือ ผู้วิจัยตีความว่าเวสสันดรชาดกเป็นงานวรรณกรรมทางศาสนา (religious fiction) ไม่ใช่เรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าคุณค่าของเวสสันดรชาดกจะลดลง การแยกคัมภีร์ในพุทธศาสนาว่าบางเรื่องเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ (เช่น พระพุทธเจ้ามีจริง ทรงเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ทรงออกผนวชจริง และทรงพบหนทางแห่งการดับทุกข์จริง) แต่บางเรื่องเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาใหม่เพื่ออธิบายธรรมของพระพุทธเจ้า หรือเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศของพระพุทธเจ้า มีจุดประสงค์เพื่อให้เราเข้าใจความแตกต่างของคัมภีร์ในพุทธศาสนา เวลาอ่านเพื่อทำความเข้าใจหรือวินิจฉัยจะได้ทำได้ตามที่เหมาะสม การทำความเข้าใจบันทึกทางประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาเป็นแบบหนึ่ง แต่การทำความเข้าใจวรรณกรรมทางพุทธศาสนาก็เป็นอีกแบบ

เมื่อเราตีความว่าเวสสันดรชาดกเป็นวรรณกรรม เราก็ย่อมจะเข้าใจต่อไปว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ย่อมมีผู้แต่ง เหมือนกับงานวรรณกรรมทั่วไป เช่นวรรณกรรมเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ก็แต่งโดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น พระเวสสันดรเป็นตัวละครสำคัญในวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเรื่องนี้ ความคิดและการกระทำของพระเวสสันดรย่อมออกมาจากความคิดของผู้แต่ง เมื่อเราวิจารณ์เรื่องเวสสันดรชาดก เรากำลังวิจารณ์ท่านผู้แต่ง จะอย่างไรก็ตาม เราจะตั้งสมมติฐานว่า ท่านผู้แต่งเวสสันดรชาดก “ปรารถนาดี” ต่อพระพุทธเจ้าและต่อพุทธศาสนา และสิ่งที่พระเวสสันดรแสดงออกก็ถือกันโดยทั่วไปในหมู่นักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาว่าสะท้อนแนวคิดที่เป็น “ความคิดแบบพุทธ” อย่างหนึ่ง

เวสสันดรชาดกปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 ลักษณะการแต่งเป็นบทกวีขนาดยาว ในที่นี้เราจะไม่พิจารณารายละเอียดของเวสสันดรชาดก เพราะประเด็นที่เราจะศึกษาเป็นหลักคือการ

บริจาคุตรและภรรยาเท่านั้น ผู้วิจัยคิดว่า เราสามารถใช้หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพและการเลือกของชาร์ตและหลักการของเคียร์ซี-การ์ตที่เสนอว่าเราไม่ควรใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจวรรณกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมที่แสดงว่าการเลือกของตัวละครนั้นคนทั้งหลายจะมองว่าไม่มีเหตุผล เพื่อให้เห็นภาพว่า เราไม่ควรใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจการบริจาคุตรและภรรยาของพระเวสสันดร ผู้วิจัยขอเสนอเรื่องแต่ง (ผู้วิจัยแต่งเอง) ที่สมมติให้พระเวสสันดรใช้เหตุผลในการเลือกทำสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

ดึกสงัดคืนนั้น เมื่อพระนางมัทรีและกัณหาชालีหลับแล้ว พระเวสสันดรเดินออกจากห้องบรรทมมาที่ลานดินหน้าอาศรม ท่านนั่งลงที่ก้อนหินใหญ่ใต้ร่มไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง คืนนั้นเป็นคืนเดือนหงายประมาณสิบสามค่ำ ดวงจันทร์ทอแสงงดงามบนท้องฟ้าที่ปราศจากหมู่เมฆ ลมเย็นพัดมาจากขุนเขาที่รายรอบอาศรม บรรยากาศนั้นเย็นชื่น แต่ในใจของพระเวสสันดรกลับร้อนรุ่มเพราะกำลังคิดทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดเมื่อสองสามวันที่ผ่านมา เรื่องแรกก็คือเรื่องพราหมณ์ชุกกมาขอสองกุมารเพื่อเอาไปเป็นทาสรับใช้ เรื่องที่สองก็คือเรื่องมีคนแปลกหน้ามาขอบริจาคุตรพระนางมัทรี ประมาณหนึ่งเดือนผ่านมาแล้วที่ความคิดบางอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นในใจของพระเวสสันดรได้เกิดขึ้น และทำให้พระเวสสันดรต้องคิดหนัก ต่อไปนี้คือบทราฟิ่งในใจของพระเวสสันดรขณะที่นั่งอยู่ที่ก้อนหินใต้ร่มไม้ที่ลานดินหน้าอาศรมคืนนั้น...

“นับแต่จำความได้ เราเกิดมาพร้อมด้วยความคิดที่จะช่วยทำให้โลกนี้ดีขึ้นเสมอ สถานะของเราเองอาจเรียกได้ว่ามีความพร้อมพอสมควรในการที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เพราะความคิดนี้เราจึงป่าวประกาศออกไปว่า หากใครในนครของเรามีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องก็ให้มาหาเรา เมื่อข่าวนี้แพร่ออกไป ก็มีคนจำนวนมากที่เป็นคนยากจนเข้าแถวมาขอรับการบริจาคุตรจากเรา แรกทีเดียวเราเองก็ปลื้มใจที่เห็นว่าตัวเองได้ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก แต่นานไปก็เริ่มมีเรื่องให้คิดและสงสัยว่าที่ให้ทานนั้นถูกต้องแล้วหรือ มีคนมาเล่าให้ฟังว่า ในเมืองเวลานี้ คนงานที่เคยรับจ้างแบกของหายไปจนแทบไม่เหลือให้เห็น คนเหล่านี้บอกว่าจะไปทำงานให้เมื่อไหร่ทำไมเมื่อสามารถเดินเข้าไปในวังของพระเวสสันดรแล้วขอเงินเอามาใช้ได้ง่ายๆ ไม่เพียงแต่เรื่องนี้ที่ทำให้สงสัยว่าการให้ทานของเราถูกต้องแล้วหรือก็คือ เจ้าหน้าที่ที่ให้ทานมาบอกเราว่าเดี๋ยวนี้แม้แต่คนมีเงินก็มาเข้าแถวรับการบริจาคุตร ทำให้จิตใจของมนุษย์เราจึงปราศจากความละอายเช่นนี้ รู้ทั้งรู้ว่าจุดประสงค์ของการที่เราให้ทานคือต้องการช่วยเหลือคนที่ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวไม่ได้ แต่คนหน้าด่านเหล่านี้ก็ยิ่งมาฉวยโอกาสรับทานกับคนยากจนด้วย ครั้นจะไม่ให้พวกนี้ก็จะไปโทษนะว่าพระเวสสันดรนั้นเลือกปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่ในวังหลายคนมาเล่าให้ฟังว่า เดี่ยวนี้มีร้านเหล้าเปิดมากขึ้นในเมือง ชีเมาก็มาใช้บริการร้านเหล้าเหล่านี้บอกแก่ผู้คนที่ไปว่าเงินที่ใช้ซื้อเหล้ากินนี้ได้มาจากการให้ทานของพระเวสสันดร ฟังแล้วชวนให้หมดศรัทธาในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เสียจริงๆ เรานั้นหรือก็เป็นห่วงเกรงว่าพวกนี้จะลำบาก แต่เมื่อช่วยเหลือแล้วนิสัยก็เสีย ครั้นจะไม่ช่วยก็จะมีปัญหาว่าเราจะแยกได้อย่างไรว่าบางคนเป็นคนซื่อตรง มารับบริจาคุตรเพื่อที่จะเอาทรัพย์สินที่ได้ไปใช้จ่ายเลี้ยงครอบครัวในทางที่ถูกต้องทำไมคนซื่อตรงจะต้องมาได้รับผลกระทบจากคนหน้าด่านซี้โกงด้วยเล่า

มีปัญหาหนึ่งที่กระทบใจของเรามากที่สุดในช่วงเวลานั้นคือ เราเริ่มสงสัยว่า มนุษย์นั้นสมควรจะได้รับการช่วยเหลือทุกคนไหม เราหมายความว่า คนเราแต่ละคนต่างก็เกิดมามีชีวิตเป็นของตัวเองหนึ่งชีวิต ธรรมชาติมอบสิ่งพื้นฐานมาให้แก่คนทุกคนเท่าเทียมกัน ดังนั้นความแตกต่างทางด้านฐานะ

ของคนในสังคมย่อมเป็นผลมาจากการ “ทำตัว” ของแต่ละคน คนที่ยากจนนั้นร้อยทั้งร้อยเรียนหนังสือมาน้อย ทั้งในเมืองของเราการศึกษาจัดให้พอเพียงสำหรับคนทุกคน นี่ก็แปลว่าคนที่เรียนน้อยก็เพราะขี้เกียจ ไม่อยากลำบาก ก็เลยไม่คิดที่จะเรียนให้สูง เมื่อเรียนน้อยเพราะเห็นแก่ความสุขในระยะสั้นที่ไม่ต้องยากลำบากในการเรียน ต่อมาก็ประสบปัญหาเรื่องงานที่ทำหายาก หรือถึงพอจะหาได้ก็เป็นงานที่ค่าแรงไม่มาก นี่คือชีวิตของคนยากจนในเมืองของเรา แต่ก็คงมีคนที่ยากจนที่ใครไม่อาจตำหนิเขาได้ เพราะเขาพยายามต่อสู้ชีวิตอย่างถึงที่สุดแล้ว พยายามเรียนหนังสือให้มากที่สุดแล้ว แต่หัวไม้ให้ ก็เรียนได้ตามยถากรรม คนจนสองแบบนี้เราจะแยกอย่างไร ใช้... คนจนแบบที่ใครก็ตำหนิไม่ได้มันสมควรที่เราจะช่วยเหลือที่สุด แรกทีเดียวเราก็ตั้งใจว่าจะให้ทานแก่คนประเภทนี้ แต่เมื่อลงมือแล้ว ทุกอย่างก็วุ่นวายกลับตาลปัตรไปหมด เริ่มสงสัยว่าเราหาเรื่องใส่ตัวหรือเปล่า

สิ่งหนึ่งที่ทำให้เราท้อถอยใจก็คือ การที่เราให้ยืมช่างปัจจัยนาคแก่นครรัฐเพื่อนบ้าน เราคิดว่าเมืองของเราเศรษฐกิจดีกว่าเมืองเพื่อนบ้านนั้นมากอันเนื่องมาจากเรามีช่างมุงคอกอยู่ประจำเมือง ผนเลยตกต้องดี ทำให้ชาวนาชาวสวนและเกษตรกรในรูปแบบอื่นๆสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรได้งอกงามและมั่นคง ความเชื่อเรื่องช่างเป็นความเชื่อของมหาชน จะมีความเกี่ยวข้องกันจริงระหว่างช่างกับการที่ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลมากน้อยเพียงใด เราไม่ทราบ แต่เมื่อเพื่อนบ้านที่ประสบภัยมาขอยืม เราจะใจจืดใจดำได้อย่างไร ชาวเมืองของเราที่มีความเป็นอยู่ดีกว่าพวกเขาควรเห็นใจและอนุโมทนาด้วย เมื่อเมืองนั้นเศรษฐกิจกลับมาดีแล้ว เขาก็จะเอาช่างมาคืน แรกทีเดียวเราไม่คิดว่าจะมีใครเดือดร้อนเรื่องนี้ และเราเองก็ประหลาดใจมากที่ชาวเมืองมาชุมนุมที่หน้าวังของพระบิดาเรียกร้องให้เนรเทศเราไปให้พ้นจากเมือง ไม่น่าเชื่อว่าชาวเมืองเหล่านี้จะโกรธแค้นเราได้มากขนาดนี้ คนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยมารับบริจาคจากเรา เราเชื่ออย่างนั้น พวกเขาน่าจะเข้าใจจิตใจของเราว่าเป็นคนอย่างไร เมื่อเข้าใจก็จะไม่โกรธแค้นที่เราได้ให้เพื่อนบ้านยืมช่างมุงคอกไป

ข่าวการประท้วงของชาวเมืองแพร่ไปเร็วมาก ในขณะที่เดียวกันจำนวนคนที่มาประท้วงก็เพิ่มทวีจำนวนขึ้น พระบิดาทำทางคิดหนัก ท่านออกไปพบชาวเมืองหลายครั้ง พยายามอธิบายว่าทั้งหมดเป็นเพียงการช่วยเพื่อนบ้านในรูปการให้ “ยืม” ช่างเท่านั้น แต่หัวหน้าชาวเมืองก็แย้งว่าช่างเป็นสมบัติสาธารณะ ไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของพระเวสสันดร ท่านเอาไปยกให้คนอื่นได้อย่างไรโดยไม่ถามความเห็นของเจ้าของช่างที่แท้จริงก่อน น่าเสียใจว่า แม้การพยายามอธิบายว่านี่เป็นเพียงการให้ยืมชั่วคราว พวกเขาก็ไม่เข้าใจ ซ้ำยังคิดไปว่าช่างนี้เป็นสมบัติสาธารณะ เราเข้าใจดีว่าสิ่งที่อยู่ในท้องพระคลังหลวงนั้นส่วนหนึ่งมาจากภาษีของราษฎร แต่เมื่อตกมาอยู่ในมือของกษัตริย์แล้วก็น่าจะหมายความว่า เป็นทรัพย์สินส่วนตัวของกษัตริย์ เมื่อคนเหล่านี้มารับบริจาคทานจากเรา พวกเขาที่ยอมรับว่าทรัพย์สินที่เราแจกจ่ายให้มันเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของเรา ในเรื่องได้ประโยชน์พวกเขาจะคิดแบบหนึ่ง แต่ในเรื่องที่ตนเสียผลประโยชน์ พวกเขากลับคิดอีกอย่างหนึ่ง ช่างน่าผิดหวังเสียจริง

การประชุมลูกกลมไปมาก พระบิดามาปรึกษาว่าเห็นที่จะต้องทำตามที่ชาวเมืองต้องการ เราเข้าใจ จึงตอบท่านไปว่าลูกยินดีที่จะถูกเนรเทศไปอยู่ป่า จริงๆชาวเมืองต้องการให้เราผู้เดียวถูกเนรเทศ แต่เมื่อทราบเรื่องนี้ มัทธิ กัณหา และซาลีกีร้องไห้ บอกว่าจะไม่ยอมให้เราลำบากเพียงลำพัง เราพยายามแย้งให้คนเหล่านี้เข้าใจว่าเรื่องนี้คนที่ก่อกวนคือเรา ดังนั้นไม่สมควรที่ใครอื่นจะมาร่วมเป็นทุกข์ด้วย แต่ทั้งสามก็ไม่ฟัง ที่สุดเราก็ตอบยอจำนวน และได้คิดในใจว่า ระหว่างที่พำนักอยู่ในป่าจะปกป้องพวกเขาให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

พวกเราออกจากเมืองตั้งแต่พระอาทิตย์ยังไม่ขึ้น นำแปลกใจที่ระหว่างทางนั้นยังมีคนจำพวกเราได้ และพวกเขาเข้ามาขอรับบริการบริจาค ใจหนึ่งเราก็คิดว่าสมควรบริจาคเพราะเป็นโอกาสสุดท้ายแล้วที่จะพบผู้คน แต่ใจหนึ่งก็นึกสงสัยว่า ผู้คนเหล่านี้ไม่ได้คิดหรือว่าสิ่งที่เรามีอยู่เวลานี้ก็สักแต่ว่าเป็นเครื่องใช้ส่วนตัวเล็กๆน้อยๆ จะบริจาคให้ได้อย่างไร การเดินทางยังยาวไกล และพวกเราก็ต้องทำตัวให้เบาสบายที่สุด การมีสัมภาระหนักจะเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง แต่พวกที่เข้ามาแบมือขอบริจาคทานจากพวกเราก็ไม่ลดละ ยังเดินตามและพูดจาโน้มน้าวให้พวกเราบริจาคอะไรก็ได้ให้บ้าง ที่สุดมัทรีก็พูดว่า สิ่งติดตัวที่เราขอบริจาคได้ก็มีเพียงรองเท้าเท่านั้น ขอให้พวกทุกคนถอดรองเท้าออกบริจาคให้พวกเขาไปเถอะ พวกเขาจะได้เลิกติดตาม ตอนที่เราและลูกเมียถอดรองเท้าเพื่อบริจาคมัทรี เป็นครั้งแรกที่เรา รู้สึกว่าไม่มีความสุขจากการบริจาคเลย มันเหมือนกับว่าเราเป็นอะไรสักอย่างที่ไม่สบายของคนเหล่านี้มีค่าเป็นเพียงเหยื่อของความโลภ แล้วเรายังจะทำตัวเป็นเหยื่อเพื่อสนองตอบความโลภของคนเหล่านี้หรือ... นี่คือการที่ค้างคาใจระหว่างที่เดินทางต่อมา เนื่องจากหนทางเป็นดินหรือทรายที่อ่อนนุ่ม การเดินด้วยเท้าเปล่าของพวกเราจึงไม่มีปัญหาหนักดังที่คิดไว้แต่แรก...

พวกเราอยู่ในอาศรมที่นี่ได้ครบห้าปีแล้ว ชีวิตดำเนินไปตามอัตรภาพ กัณหา ซาลี และมัทรีดูท่าทางปกติ ไม่มีความรู้สึกว่าการมาอยู่ที่นี่ทำให้พวกเขาสูญเสียความสะดวกสบาย บริเวณที่พวกเราอาศัยอยู่นี้ได้รับการเตรียมโดยเจ้าเมืองที่เป็นเจ้าของเขตแดนเหล่านี้ นอกจากจะสร้างที่อยู่อาศัยให้ เขายังสร้างประตูกั้นหนทางที่จะพาคนเดินทางมาที่นี่ได้ ด้วยเหตุผลว่าเพื่อป้องกันพวกคนโลภที่จะเข้ามาก่อความสงบของพวกเรา ราวทุกสามเดือน จะมีคนเอาสิ่งของที่ต้องกินต้องใช้จากเจ้าเมืองประเภทเสื้อผ้าและข้าวสารและอื่นๆมาส่งให้ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเราไม่อึดอัดขัดสน ในป่าก็มีผลไม้ป่านานาชนิดที่พวกเราสามารถเก็บมากินเป็นอาหารได้ ห้าปีที่ว่างเว้นจากการให้ทาน เราเริ่มรู้สึกว่าชีวิตก็เบาสบายไปอีกแบบหนึ่ง การให้ทานแม้จะเป็นเรื่องของโอกาสที่จะได้ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก แต่ก็ยังเป็นช่องทางให้คนที่โลภไม่สิ้นสุดใช้เป็นช่องเพื่อ “เอาเปรียบเรา”

แปลกนะที่แต่ก่อนเราไม่เคยคิดถึงเรื่องการถูกเอาเปรียบ การให้ทานมาจากจิตใจที่สงสาร เป็นไปได้ที่จิตใจเช่นนี้เป็นจิตใจที่อ่อนแอ เมื่ออ่อนแอก็ย่อมถูกเอาเปรียบโดยคนที่ไม่มีความคิดเรื่องผิดเรื่องถูกได้ คนเหล่านี้คิดเพียงว่าตนจะได้อะไรจากผู้อื่น จำได้ว่าสมัยที่ยังบริจาคทานอยู่เสมอนั้น เราไม่รู้หรือว่าคนที่เปลี่ยนหน้ามาขอรับบริจาคจากเราเป็นใคร พวกเขาเป็น “คนแปลกหน้า” สิ่งที่เราคิดอยู่เวลานี้คือ เราไม่ควรสนใจคนแปลกหน้าเท่ากับคนที่เราค้นเคย ก่อนจะหลับ เราจะมองไปที่มัทรี กัณหา และซาลี ที่นอนหลับแล้วด้วยความรู้สึกที่ไม่เคยรู้สึกมาก่อนหน้านี้สมัยที่ยังอยู่ในวัง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตอนนี้คือความผูกพันและความรักที่ลึกซึ้ง บอกตัวเองว่าคนที่อยู่ใกล้ชิดเราสามคนนี่คือคนที่มีความหมายต่อเราที่สุด คนอื่นก็สักแต่ว่าเป็นคนแปลกหน้าที่แวะเวียนมาขอรับบริจาคจากเรา การกระทำใดก็ตามแต่ที่เราทำแก่คนที่เราไม่รู้จักจะแตกต่างจากการกระทำที่เราทำต่อคนที่เรารู้จัก การกระทำอย่างแรกไม่ได้เป็นไปบนพื้นฐานของความผูกพัน เราให้ของเขา เขารับของจากเรา แล้วเราซึ่งไม่รู้จักกันเลยก็แยกย้ายกันไป นำประหลาดใจที่หลายปีก่อนเราเห็นความสำคัญของการกระทำเช่นนี้ แต่ ณ บัดนี้ จะเรียกว่า “เราตื่นแล้ว” ก็คงได้ เราจะไม่ทำอะไรให้ใครบนพื้นฐานของจิตใจที่อ่อนแอ เราจะเห็นความ สำคัญของคนที่อยู่ใกล้ชิดเราเช่นมัทรี กัณหา และซาลี คนเหล่านี้มีค่าต่อชีวิตเรามากกว่าบรรดาคนแปลกหน้าที่เข้ามาหาเราเพียงเพื่อจะแตะจะทิ้งจิตวิญญาณที่อ่อนแอของเรา... ลึกลับเสียที่ จริยธรรมที่มาจากบุคลิกภาพที่อ่อนแอ...

นี่ถึงเหตุการณ์เมื่อสามวันก่อนแล้วก็อดขำไม่ได้ มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อชูชก ไม่ทราบว่าเป็นใคร ผ่านประตูด้านเข้ามาได้อย่างไร เมื่อมาถึงอาศรมและพักเหนื่อยพอสมควรแล้ว เขาก็เข้ามาหาเรา พร้อมกับเล่าปัญหาส่วนตัวบางอย่างให้ทราบ ปัญหาส่วนตัวนี้จะแก้ได้ด้วยการที่เขามีคนที่จะไปคอยรับใช้ภรรยาของเขา เขาเดินทางมาไกลเพื่อที่จะมาขอกัมหาและขาลีไปเป็นทาสของเขา หากเป็นเมื่อก่อน จิตใจที่อ่อนแอที่สะกดตัวเองให้คิดซ้ำๆว่าใครมาขออะไรต้องบริจาคให้ทันที เพราะนี่คือความดีอันสูงสุด คงบอกเราว่า บริจาคลูกสองคนนี้ไปเถอะ เพื่อให้บารมีที่เราสะสมมาหลายหมื่นแสนชาติเต็มเปี่ยม แต่ ณ เวลานี้ เรื่องบารมีนั้นไม่มีผลต่อจิตใจของเราเท่าไรแล้ว ระหว่างเรื่องบารมีที่ไม่แน่ว่าจะมีจริงหรือไม่ กับลูกสองคนของเราที่เป็นสิ่งที่มีจริง ประจักษ์อยู่ต่อหน้าของเราเวลานี้ เราจะเอาชีวิตลูกสองคนซึ่งเป็นของจริงไปแลกกับการสะสมบารมีซึ่งไม่แน่ว่าจะมีจริงกระนั้นหรือ แล้วเราก็กถามพราหมณ์ชูชกว่า ท่านนี่อะไรจึงมาขอลูกของเราไปเป็นทาส ชูชกเจ้าโวหารก็ร้ายคำพูดที่สวยหรูออกมาว่า เป็นที่รำลือกันไปทั่วสารทิศว่าพระเวสสันดรเป็นผู้มีน้ำใจกว้างปานมหาสมุทร ใครปากหน้ามาขออะไร เป็นไม่มีที่ท่านจะไม่ให้ ระหว่างที่พราหมณ์ชูชกยังพรั่นพรอนด้วยโวหารอยู่นั้น เราก็ตัดบทว่า “หากท่านมีลูก แล้วมีคนมาขอลูกของท่านไปเป็นทาส ท่านจะยินดีไหม” ตาพราหมณ์ทำทางงุนงง นั่งอยู่สักระยะ ก็ตอบว่า “เรื่องอะไรที่ข้าพเจ้าจะให้ลูกของตนไป” เราก็จกถามว่าพราหมณ์ชูชกว่า “แล้วทำไมท่านจึงคิดว่าเราจะบริจาคลูกสองคนให้ท่าน” เขานิ่ง เราเลยพูดต่อไปว่า “ท่านประเมินตนเองสูงไปแล้วตาพราหมณ์ โฉนเราจะเห็นความสำคัญของท่านมากกว่าลูกอันเป็นที่รักของเรา ท่านเป็นใครมาจากไหน เราไม่รู้จักกันเลย แต่ลูกๆอยู่กับเรามาตลอด ระหว่างท่านกับเราไม่มี ความผูกพันใดๆเชื่อมร้อยกันอยู่เลย แต่ระหว่างเรากับลูกมีความผูกพันที่หนักแน่นร้อยรัดอยู่ เราสามารถตายแทนลูกได้ แล้วทำไมเราจะยกคนที่เราพร้อมจะตายแทนได้แก่คนที่ไร้ความหมายต่อเราอย่างท่านนี้” แล้วเราก็ลุกขึ้นยืน พูดเสียงดังกับพราหมณ์ชูชกว่า “ท่านมาทางไหนก็จงกลับไปทางนั้นเถิด เราไม่ให้ลูกสองคนแก่ท่าน”

วันต่อมา ก็มีพราหมณ์แปลกหน้าอีกคนหนึ่งเข้ามาขอพบเรา ตอนนั้นที่อาศรมมีเราอยู่เพียงคนเดียว สามแม่ลูกออกไปเก็บผลไม้ป่า เหมือนวันที่ชูชกมาขอพบเรา หน้าตาทำทางพราหมณ์คนนี้แปลก มีอะไรบางอย่างในตัวเขาที่ทำให้เราลึกลับคิดว่าเขาอาจจะกลายเป็นท้าวแปลงร่างมา เราถามเขาว่า มาพบข้าพเจ้าด้วยประสงค์ใด เขาตอบว่า มีเสียงรำลือว่าภรรยาของพระเวสสันดรคือพระนางมัทรีนั้น เป็นสตรีที่สวยงามเพียงพร้อมไปหมดทุกอย่างพร้อมด้วยคุณสมบัติคือเป็นคนฉลาด หลักแหลม ข้าพเจ้ายังไม่ภรรยา ที่มาหาท่านนี้ก็เพื่อจะมาขอพระนางมัทรีไปเป็นภรรยา

ไม่ว่าคนที่กำลังพูดอยู่นั้นจะเป็นคนจริงๆหรือท้าวที่แปลงกายมา คำพูดของเขาก็ทำให้เราเกิดโทสะในใจ ที่เกิดโทสะก็เพราะว่า หนึ่งในคนอะไรไม่รู้จักกันมาก่อน อยู่ๆจะมาขอภรรยาเราเพื่อไปเป็นภรรยาเขา สอง เขาคิดว่าเราเป็นคนปัญญาอ่อนหรืออย่างไรที่จะยกภรรยาผู้ทุกข์ยากให้แก่คนอื่น เราสะกดอารมณ์โกรธ ลุกขึ้นยืน แล้วบอกแก่พราหมณ์นั้นด้วยเสียงอันดังว่า “ท่านกลับไปเสียเถิด ข้าพเจ้าไม่ยกภรรยาให้ใครเด็ดขาด เป็นตายก็ไม่ยอม” พราหมณ์คนนั้นทำทางแปลกใจ แต่เขาก็ไม่พูดอะไร เดินกลับตามทางที่มาแล้วลับหายไป”

กระแสสำนึกของพระเวสสันดรมาจบที่ตรงนี้ เดือนคล้อยไปมากแล้ว พระเวสสันดรสุดอากาศที่เย็นชื่น จิตใจแจ่มชื่น ความรู้สึกเหมือนได้ปลดภาระหนักลงจากชีวิต “อีกสองสามวันเราจะกลับเมืองพร้อมลูกและภรรยา ต่อแต่นี้ไป จะไม่มีเวสสันดรที่มีใจกว้างขวางปานมหาสมุทรดังที่คนเขา

เขินยอ จะมีก็แต่เวสสันดรที่คิดถึงแต่คนใกล้ชิดและพยายามใช้ชีวิตที่มีจำกัดนี้เพื่อคนที่ตนเองรักและผูกพันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” พระเวสสันดรรำพึงขณะเดินเข้าไปในอาคารเพื่อพักผ่อน

ตามทัศนะของท่านผู้แต่งเวสสันดรชาดก หากพระเวสสันดรคิดด้วยเหตุผลแบบนี้ (ซึ่งในทัศนะของหลายท่านอาจเห็นว่าพระเวสสันดรฉบับนี้ก็คิดมีเหตุผลทีเดียว) ท่านก็จะไม่สามารถบำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติต่อไป ซึ่งก็แปลว่า จะไม่มีพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกนี้ หากเราคิดในมุมกลับ การที่พระเวสสันดรท่านคิดแบบที่ปรากฏในคัมภีร์ก็คือเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบำเพ็ญบารมีของท่านสมบูรณ์ แปลความว่า การกระทำของพระเวสสันดรก็คล้ายกับการกระทำของอภราฮัมที่ไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยเหตุผลอย่างที่เราคุ้นเคยกันเมื่อเราคิดวิเคราะห์ปัญหาทางจริยธรรม ปัญหาที่ว่า เราควรเข้าใจการกระทำของพระเวสสันดรตามที่ปรากฏในคัมภีร์อย่างไร เราจะวิเคราะห์เรื่องนี้ในบทต่อไป

เวสสันดรชาดกเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา

ตามที่คุณวิจัยได้กล่าวไว้ในบทนำว่า หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนบทความวิจารณ์การกระทำของพระเวสสันดรลงในหนังสือ “สยามรัฐ” ราววัน ความตอนหนึ่งว่า ผู้เขียน (คึกฤทธิ์) นับถือพระพุทธเจ้า แต่ไม่นับถือพระเวสสันดร ผู้เขียนได้ให้เหตุผลว่า เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องแต่ง (fiction) ผู้แต่งแต่งขึ้นหลังสมัยพุทธกาล ดังนั้น เมื่อเรื่องเวสสันดรชาดกไม่ได้มาจากพระพุทธเจ้า เราก็สามารถที่จะรับหรือปฏิเสธเรื่องนี้ก็ได้ โดยไม่สูญเสียความเป็นพุทธศาสนิกชน คึกฤทธิ์ยังเขียนต่อไปด้วยว่า พระพุทธเจ้านั้นไม่ทรงเบียดเบียนใครในการแสวงหาโมกขธรรม (ซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัว) ผิดกับพระเวสสันดรที่ทำให้ใครต่อใครรวมทั้งบุตรและภรรยาของตนเดือดร้อนในการบำเพ็ญบารมี (ซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวเช่นกัน) โปรดสังเกตว่า แนวคิดของคึกฤทธิ์นี้วางอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลทางศีลธรรม ตามที่เคียร์ซีการ์วิเคราะห์เอาไว้ (ว่าอย่าใช้หากเราต้องการเข้าใจศาสนาจริงๆ)

ในทัศนะของคุณวิจัย เรื่องแรก (ซึ่งสำคัญมาก) ที่เราจะต้องพิจารณาไตร่ตรองกันให้รอบคอบก่อนก็คือ เราสามารถตัดเรื่องเวสสันดรชาดกออกจากพุทธศาสนาได้หรือไม่ *ผู้วิจัยกำลังกล่าวถึงพุทธศาสนาในแง่ของเนื้อหา* การตัดอะไรออกจากพระไตรปิฎกในทางอื่นๆที่ไม่ใช่ในทางเนื้อหาสามารถเกิดได้ เช่นตัดออกด้วยเหตุผลทางการเมือง (สมัยหนึ่ง รัฐบาลไทยเคยขอให้คณะสงฆ์ไม่สอนเรื่องสันโดษเพราะจะทำให้คนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ นี่คือตัวอย่างการตัดบางเรื่องออกจากพุทธศาสนาเพราะอิทธิพลทางการเมือง) การตัดบางสิ่งออกจากพุทธศาสนาในเชิงเนื้อหาผู้วิจัยหมายความว่า หากเราพิจารณาเรื่องนั้นในแง่เนื้อหา เราสามารถที่จะตัดออกไปจากพุทธศาสนาได้ไหม ปกติเนื้อหาของระบบความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งที่ซับซ้อนจะมีมาก หากเนื้อหาเหล่านั้นทั้งหมดลงรอยกัน สนับสนุนกันและกัน เราก็ไม่สามารถที่จะตัดเนื้อหาใดๆออกไป เพราะตัดออกจะทำให้เกิดการแห้ววินในเชิงเนื้อหา อันจะส่งผลให้ระบบความคิดนั้นๆไม่สมบูรณ์

ท่านพุทธทาสเคยเสนอว่าเราสามารถที่จะตัดอภิธรรมปิฎกออกไปจากพระไตรปิฎกได้ เหตุผลของท่านคือ ความรู้ในพระไตรปิฎกเป็นเรื่องที่แต่งเติมขึ้นมาใหม่หลังสมัยพุทธกาล และความรู้ที่ว่านี้ไม่จำเป็นต่อการดับทุกข์ จะเห็นว่าเหตุผลหลักที่ท่านใช้คืออภิธรรมปิฎกไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ พระอรหันต์จำนวนมากในสมัยพุทธกาลเกิดก่อนที่จะมีอภิธรรมปิฎก แต่ท่านเหล่านี้ก็สามารถบรรลุ

ธรรมได้ ปัญหาที่ว่า หากเราใช้แนวคิดเรื่องการดับทุกข์ พระอภิธรรมปิฎกก็เป็นส่วนเกิน สามารถตัดออกจากพระไตรปิฎกอย่างที่ท่านพุทธ-ทาสเสนอได้ แต่เราสามารถใช้เกณฑ์อื่นๆเพื่อตั้งคำถามว่า อภิธรรมปิฎกมีประโยชน์ในฐานะส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกหรือไม่ เช่นเราอาจถามว่า ความรู้ในอภิธรรมปิฎกมีส่วนไหนหรือไม่ที่ขัดกับคำสอนของพระพุทธ-เจ้า หากมีใครสามารถตอบได้ว่ามีพร้อมด้วยเหตุผลและหลักฐานที่สนับสนุนหนักแน่น การตัดอภิธรรมปิฎกออกจากพระไตรปิฎกก็มีเหตุอันสมควร ผู้วิจัยเคยเสนอไว้ในหนังสือเล่มหนึ่งว่า (สมภาร พรหมทา, 2560ก) อภิธรรมปิฎกคือเนื้อหาของพุทธศาสนาส่วนที่เอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาจัดระบบใหม่ในทางอภิปรัชญา อภิธรรมปิฎกไม่มีส่วนใดที่ขัดแย้งกับพระไตรปิฎก แม้จะเป็นของที่แต่งขึ้นใหม่ แต่เมื่อมีประโยชน์ก็ไม่มีเหตุผลที่จะตัดออกจากคัมภีร์พุทธศาสนา ส่วนการที่ท่านพุทธทาสเสนอว่าตัดออกได้นั้น ท่านหมายความว่า หากสนใจเรื่องการดับทุกข์ก็ไม่ต้องศึกษาอภิธรรมปิฎกก็ได้ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับที่ท่านพูดอย่างนั้น แต่ก็ไม่ได้คิดว่าการศึกษาอภิธรรมปิฎกไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดับทุกข์จะเป็นเหตุผลที่เพียงพอสำหรับจะบอกว่าตัดอภิธรรมปิฎกออกเถอะ

มีความคิดอันหนึ่งที่ปรากฏในสังคมพุทธไทย ความคิดที่ว่านี่คือ เราควรศึกษาเฉพาะพระบาลีที่แน่ใจได้ว่าเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า คัมภีร์ที่เราไม่รู้ไม่ได้มาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าไม่จำเป็นที่เราจะต้องศึกษา ผู้ที่เห็นอย่างนี้มียกตัวอย่างว่า เราไม่ต้องศึกษาอรรถกถาเลยก็ไม่เสียหายตามทัศนะของผู้วิจัย ความคิดนี้สุดโต่งและมีปัญหาในทางปฏิบัติ แม้ในพระวินัยและพระสูตร ก็มีปัญหาว่าตรงไหนเป็นพระพุทธร-วจนะจริง ตรงไหนเป็นเรื่องที่มีคนแต่งว่าเป็นพระพุทธร-วจนะโดยที่พระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นผู้ที่กล่าวข้อความเหล่านั้นเลย ในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยคิดว่า เราตกลงกันอย่างเข้าที่เข้าทางแล้วว่า พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของนิกายเถรวาทมีจำนวนกี่เล่ม และแต่ละเล่มมีเนื้อหาอย่างไรบ้าง เราจะถือว่าทั้งหมดคือพระไตรปิฎกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน สนับสนุนกัน อรรถกถานั้นเราก็ควรเคารพในฐานะที่ผู้แต่งเป็นนักปราชญ์ในพุทธศาสนาที่เกิดก่อนเรา อยู่ใกล้พระพุทธเจ้าในทางเวลามากกว่าเรา ส่วนท่านจะมีความเห็นอย่างไร เราก็ร่วมคิดร่วมถกเถียงกับท่านได้ โดยยังคงเก็บรักษาคัมภีร์เหล่านี้เอาไว้ตามนั้น การคิดจะตัดอะไรออกจากพุทธศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและยากต่อการปฏิบัติ แต่การรักษา คัมภีร์ไว้ หากเห็นต่างก็ถกเถียงกันไป โดยที่ยังมีหนังสือพระไตรปิฎกและอื่นๆเก็บรักษาไว้อย่างดี น่าจะถูกต้องและเป็นประโยชน์ที่สุด

ขอลกลับมาที่เวสสันดรชาดกอีกครั้ง เป็นที่แน่นอนว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องแต่งขึ้นหลังสมัยพุทธกาล แต่นั่นไม่ใช่ประเด็น ประเด็นอยู่ที่ว่า เนื้อหาของเวสสันดรชาดกมีตรงไหนหรือไม่ที่ขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา ผู้วิจัยคิดว่าไม่มี แม้ว่าจะมีคำถามจากพระยามิลินท์ในหนังสือ “มิลินทปัญหา” (ซึ่งก็เป็นเรื่องแต่งหรือวรรณกรรมพุทธศาสนาที่เกิดหลังเวสสันดรชาดก) ที่ถามพระนาคนว่า การให้ทานของพระเวสสันดรขัดแย้งกับหลักทางสายกลางในพุทธศาสนาหรือไม่ ผู้วิจัยคิดว่าหลักทางสายกลางในพุทธศาสนามีความหมายสองอย่าง คือความหมายเฉพาะกับความหมายประยุกต์ ความหมายเฉพาะทางสายกลางหมายถึงหลักปฏิบัติที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางนี้ก็คือ อริยมรรคมีองค์แปดนั่นเอง ส่วนความหมายในเชิงประยุกต์ ทางสายกลางหมายถึงการทำอะไรก็ได้ที่ “พอดี” ไม่มากหรือน้อยไป สิ่งที่พระเวสสันดรทำนั้นในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นไปเพื่อสนับสนุนการที่พระพุทธเจ้าจะได้บรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในแง่นี้ การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรก็เป็นไปเพื่อสนับสนุนความหลุดพ้น ซึ่งตรงตามเป้าหมายของมัชฌิมาปฏิปทา

ท่านผู้อ่านงานวิจัยนี้บางท่านอาจสงสัยว่า ในเมื่อเวสสันดรชาดกเป็นงานวรรณกรรม เราก็ย่อมอ้างไม่ได้ว่า การกระทำของพระเวสสันดร (ซึ่งเป็นบุคคลในงานวรรณกรรมที่คนแต่งเรื่องสมมติขึ้น) มีส่วนสนับสนุนให้เจ้าชายสิทธัตถะ (ซึ่งเป็นบุคคลที่มีจริงในประวัติศาสตร์) โลกสองโลกคือโลกแห่งจินตนาการ (โลกของเวสสันดรชาดก) กับโลกที่เป็นจริง (โลกของเจ้าชายสิทธัตถะ) จะเชื่อมโยงกันได้อย่างไร ปัญหาที่เราสามารถอธิบายได้ว่า ในทางปรัชญา ระบบความคิดที่สามารถที่ผสมผสานกันระหว่างโลกแห่งจินตนาการกับโลกแห่งความเป็นจริงได้ สิ่งสำคัญของเวสสันดรชาดกไม่ได้อยู่ที่ว่า พระเวสสันดรจะมีจริงหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าเนื้อหาของเวสสันดรชาดกมีบทบาทอย่างไรในระบบความคิดของพุทธศาสนา

ตามการตีความของผู้วิจัย ชาดกต่างๆรวมทั้งเวสสันดรชาดกด้วยเป็นงานวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อเสนอความคิดว่า การที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเดี่ยวๆในโลกนี้อย่างปราศจากเหตุปัจจัย พุทธศาสนามีความเชื่อว่า สิ่งที่ปรากฏแก่มนุษย์เรา ณ ปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกรรมที่แต่ละคนทำในอดีต การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเหตุการณ์ที่ยากจะเกิดแก่คนทั่วไป ดังนั้น การที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เจ้าชายได้กระทำมาในอดีต ความเชื่อเรื่องกรรมในอดีตของคนเราเป็นเรื่องที่ตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะ ดังนั้น เราก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า ในชาติที่ผ่านมา เจ้าชายสิทธัตถะเคยเกิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีตามที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกหรือไม่ เรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาในทางปรัชญาศาสนา เพราะเรารู้กันว่า สิ่งที่คำจุนศาสนาทุกศาสนาอยู่ในโลกนี้ไม่ใช่ข้อมูลที่อาจตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส (เช่นเราไม่มีทางพิสูจน์ว่าพระเยซูเป็นบุตรของพระเจ้าจริงหรือไม่) แต่คือความเชื่อความศรัทธา

พุทธศาสนาอาจจะเป็นศาสนาที่สอนเรื่องการใช้ปัญญามากกว่าศรัทธาในบรรดาศาสนาทั้งหลายของโลก แต่นี่ก็ไม่ได้แปลว่าความเชื่อความศรัทธาจะไม่มีส่วนประกอบที่สำคัญของพุทธศาสนา วรรณกรรมชาดกนั้นเป็นตัวอย่งที่ดีของงานที่อิงอยู่กับความเชื่อความศรัทธา ดังนั้น เราสามารถศึกษาชาดกได้โดยไม่ต้องถามว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นจริงหรือไม่ เราศรัทธาชาดกในแง่ที่เป็นวรรณกรรมของพุทธศาสนา แต่เนื้อหาของชาดกจำนวนมากก็สอนเรื่องการใช้ปัญญาแก่เรา สรุปว่าสาระของชาดกอยู่ที่เนื้อหาที่จะบอกหรือสอนอะไรสักอย่างแก่ผู้อ่านเสมอ ว่าไปแล้ว เนื้อหาของคัมภีร์ศาสนาทุกศาสนาล้วนแต่เป็นเรื่องที่ไม่อาจตรวจสอบด้วยอายตนะ (เช่นเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและมนุษย์) หากเราใช้เหตุผลในการศึกษาศาสนา เราจะพบอุปสรรคมากจนอาจเป็นไปได้ว่าการศึกษาศาสนาของเราจะล้มเหลว หากเราต้องการศึกษาสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ เราต้องศึกษาวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ก็มีเนื้อหาจำนวนมากที่เป็นการคาดการณ ไม่ใช่ความรู้ที่ได้มาด้วยการใช้ประสาทสัมผัส (เช่นทศณะของวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกำเนิดของจักรวาล) ดังนั้น คำถามที่เราสมควรถามที่สุดเกี่ยวกับเวสสันดรชาดกก็คือ เรื่องนี้ให้แง่คิดที่สำคัญอะไรบ้างแก่เรา เท่านั้นที่พอ

ทุกข์ของพระเวสสันดรและอับราฮัม

ดังที่เราได้กล่าวข้างต้นว่า ความทุกข์เป็นสภาพที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ หากความรับผิดชอบไม่มาก ทุกข์นั้นก็ไม่มาก ดังเช่นกรณีความทุกข์ที่เกิดแก่ชายที่เป็นพนักงานทำเอกสารที่โดนเจ้านายตำ หากความรับผิดชอบมาก ความทุกข์ก็ย่อมจะมาก ดังเช่นกรณีความทุกข์ที่เกิดแก่ชายที่

เป็นประธานาธิบดี กล่าวเช่นนี้ ท่านผู้อ่านน่าจะนึกออกว่า ในกรณีของอับราฮัมและพระเวสสันดร ความทุกข์ที่เกิดแก่สองท่านนี้ต้องมาจากความรับผิดชอบของทั้งสองท่าน ความรับผิดชอบมากเท่าใด ความทุกข์ก็มากเท่านั้น ปัญหาที่เราจะต้องทำให้กระจ่างคือ อะไรคือความรับผิดชอบของทั้งสองท่านนี้

จากการพิจารณาภาพรวม เราจะเห็นว่าสองท่านนี้เป็นพ่อของลูก และพระเวสสันดรก็มีอีกหนึ่งสถานะเพิ่มขึ้นคือเป็นสามีของภรรยา ความรับผิดชอบประการแรกเลยก็คือรับผิดชอบชีวิตลูกในฐานะที่เป็นพ่อ และรับผิดชอบชีวิตของภรรยาในฐานะที่เป็นสามี ตามเรื่องเล่า ทั้งพระเวสสันดรและอับราฮัมเป็นคนดี อาจจะเรียกได้ว่าเป็นคนที่ดีมากที่สุดตามทัศนะของพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ ไม่อย่างนั้นคงไม่ใช่บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในคัมภีร์ของสองศาสนานี้ ความรับผิดชอบชีวิตลูกและภรณานั้นเราอาจทำความเข้าใจได้ดีด้วยการถามตัวเราเอง (ในกรณีที่เรามีลูกและภรรยา) ว่า หากเกิดเหตุการณ์แบบเดียวกับที่เกิดแก่พระเวสสันดรและอับราฮัม เราจะเลือกตัดสินใจอย่างไร เพื่อให้การอภิปรายสะดวก ผู้วิจัยขอรวมเรื่องลูกและภรรยาเข้าด้วยกัน เวลากล่าวถึงลูกในกรณีของพระเวสสันดรให้ถือว่าได้รวมเอาภรรยาไว้ด้วย แต่ผู้วิจัยเชื่อว่า น้ำหนักความรับผิดชอบทางจริยธรรมที่พระเวสสันดรมีต่อลูกจะเข้มข้นกว่าที่มีต่อภรรยา ด้วยเหตุผลตามที่จะกล่าวถึงข้างหน้า (เมื่อมีการนำเอาแนวคิดที่เรียกว่า “ลัทธิดาร์วิน” (Darwinism) มาเป็นเครื่องมือในการอภิปรายการกระทำของพระเวสสันดรและอับราฮัมข้างหน้า

เนื่องจากเราต้องอภิปรายเรื่องนี้จากประสบการณ์จริง ผู้วิจัยจึงจะขอใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นข้อมูลสำหรับอภิปราย (ประสบการณ์ของท่านผู้อ่านก็ย่อมเป็นเรื่องเฉพาะของใครของมัน ทุกท่านรู้ว่า “ตนเอง” รู้สึกอย่างไรกับลูก เราไม่อาจรู้จักประสบการณ์ของผู้อื่นได้) เรื่องแรกที่ผู้วิจัยขอพูดก่อนแม้ว่าจะเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็น่าจะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจประเด็นด้านจิตวิญญาณที่แฝงอยู่ในการกระทำของอับราฮัมและพระเวสสันดร เรื่องมีว่า นักชีววิทยาสายหนึ่งคือสายที่ยึดแนวทางการอธิบายชีวิตที่ชาร์ลส์ ดาร์วินเสนอไว้ (นักชีววิทยาสกุลนี้เราเรียกว่าพวก Darwinian) (สมภาร พรหมทา.(2560ข) ได้เสนอความคิดว่า (1) เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสของเราว่า สรรพชีวิต (คน สัตว์ ต้นไม้) เมื่อเกิดมาแล้ว ต่างก็พยายามดิ้นรนเพื่อให้ตัวเองอยู่ (2) เดิมนั้นเราเข้าใจกันว่าการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดเป็นเรื่องของสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยที่ต่อสู้เป็นอิสระ แต่ต่อมาความก้าวหน้าทางด้านชีววิทยาทำให้เราเปลี่ยนความคิดไปว่า การต่อสู้ดิ้นรนตามที่เราเห็นในสรรพชีวิตชนิดต่างๆเป็นการต่อสู้ในระดับเผ่าพันธุ์ (3) ความเข้าใจว่าความดิ้นรนต่อสู้ที่พบในสิ่งต่างๆเกิดในระดับเผ่าพันธุ์ทำให้เราสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่แต่เดิมเราไม่คิดจะใช้แนวคิดทางด้านชีววิทยามาอธิบาย เช่นการที่สมาชิกของเผ่าพันธุ์เสียสละชีวิตของตัวเองเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ให้อยู่รอด หรือความรักความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกที่พบในมนุษย์และสัตว์

เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของนักชีววิทยากลุ่มนี้ เราจะพิจารณาเรื่องที่ปรากฏขึ้นๆในชีวิตของเราสักจำนวนหนึ่งดู เวลาที่เราไปดูฟุตบอล เราจะเชียร์ทีมชาติของเรา เราไม่เชียร์ทีมชาติของชาติอื่น ปรากฏการณ์นี้ปรากฏให้เห็นทั่วโลก นี่คือตัวอย่างกว้างๆว่า ปัจจัยทางชีววิทยาคือการที่เราสังกัดเผ่าพันธุ์ไหนก็จะมีผลทำให้เรา “เข้าข้าง” หรือ “เห็นอกเห็นใจ” พวกกันเอง นักต่อสู้เพื่อสังคมเช่น

มหาตมา คานธีต่อสู้เพื่ออิสรภาพของอินเดีย นี่ก็เป็นเรื่องที่สามารถอธิบายได้ด้วยทัศนะของนักชีววิทยากลุ่มนี้ ที่กล่าวว่า “เราจะทำบางสิ่งบางอย่างที่คิดว่าจะเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของพวกเขาเพียงเดียวกัน” ผู้ที่ คานธีต่อสู้เพื่อให้ได้ประโยชน์นั้นไม่ใช่คนชาติอื่น แต่คือคนอินเดียด้วยกัน

กรณีการเชียร์ฟุตบอลหรือกรณีที่คานธีต่อสู้เพื่ออิสรภาพของอินเดียผู้อ่านบางท่านอาจเห็นว่า อธิบายด้วยเรื่องอื่นก็ได้ เช่นอธิบายด้วยแนวคิดทางด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาต่างๆที่ว่า เมื่อเรายู่ด้วยกันเป็นสังคม เราจะถูกล้อมกลาให้มีความรู้สึกกว่าเราเป็นสมาชิกของสังคม เด็กไทยที่ไป เกิดที่อเมริกาและต่อมากลายเป็นพลเมืองของอเมริกาน่าจะรู้สึกกว่าตนเองเป็นคนอเมริกันมากกว่าคนไทย ทั้งที่ในแง่ชีววิทยา เขาสังกัดเผ่าพันธุ์คนไทย ผู้วิจัยคิดว่า ชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน เวลาที่เรา จะอธิบายชีวิตมนุษย์ด้วยแนวคิดใดๆ ก็ตามแต่ มักจะมีตัวอย่างที่ใช้หักล้างได้เสมอ แต่สิ่งที่เอามา หักล้างนั้นมักเป็นกรณียกเว้นที่พบน้อย

กลับมาที่เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกอีกครั้ง ตามทัศนะของนักชีววิทยาสกุลดาร์วิน เนียน สมมติว่านายเขียวมีภรรยาและมีลูกหนึ่งคน เหมือนคนทั่วไป นายเขียวยอมมีพ่อและแม่ของเขาเอง เมื่อพิจารณาในแง่ชีววิทยา นายเขียวก็คือ “สำเนาทางพันธุกรรม” ของพ่อและแม่ของเขา หมายความว่า ยีน (gene) ที่อยู่ในตัวนายเขียวครึ่งหนึ่งได้มาจากพ่อ และอีกครึ่งหนึ่งได้มาจากแม่ ลูกของนายเขียวก็เช่นกัน ในทางชีววิทยา ลูกของนายเขียวก็คือสำเนาพันธุกรรมของพ่อ (นายเขียว) และแม่ (ภรรยาของนายเขียว) เมื่อเราพูดถึงเฉพาะนายเขียว เราจะเห็นว่า (ก) พ่อแม่ของนายเขียว (ข) นายเขียว (ค) ลูกนายเขียว เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงพันธุกรรม (genetic) นายเขียวกับภรรยาของเขาไม่มีความสัมพันธ์กันในเชิงพันธุกรรม เมื่อเอาเรื่องนี้มาประยุกต์ใช้กับพระเวสสันดร และอับราฮัม เราก็สามารถพูดได้ว่า พระเวสสันดรกับกัณหาและชาลีคือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงพันธุกรรม พระเวสสันดรกับพระนางมัทรีไม่มีความสัมพันธ์กันในทางชีววิทยา อับราฮัมและอิสอัค ลูกของเขาคือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในทางพันธุกรรม อับราฮัมและภรรยาของเขาไม่มีความสัมพันธ์กันในทางพันธุกรรม

ที่นักชีววิทยาสกุลดาร์วินเนียนแยกความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเดียวกันออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันในทางพันธุกรรม กับกลุ่มที่ไม่มีความสัมพันธ์กันในทางพันธุกรรมก็เพื่อ อธิบาย “ปรากฏการณ์ทางจิต ทางความคิด และทางความรู้สึก” ที่ปรากฏในมนุษย์เรา รวมทั้งใน สัตว์ด้วย คนเราเมื่อแต่งงานกันแล้วก็สามารถหย่ากันได้ สมมติว่าก่อนหย่า เขามีลูกด้วยกัน ปรากฏการณ์ที่เราพบเห็นโดยทั่วไปก็คือ สามีสามารถทั้งภรรยาและภรรยาสามารถทั้งสามีในรูปของการหย่าได้ แต่ทั้งคู่จะไม่ทิ้งลูก ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะระหว่างสามีและภรรยา ไม่มีความสัมพันธ์ทาง พันธุกรรม แต่ระหว่างลูกกับพ่อ หรือระหว่างลูกกับแม่ มีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมเชื่อมร้อยอยู่

ปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งที่เรพบเห็นได้ทั่วไปและน่าจะเกิดกับตัวเราเองด้วยก็คือ ระหว่าง ลูกของเรากับพ่อแม่ของเรา ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับลูกจะแน่นแฟ้นกว่าความสัมพันธ์ระหว่างเรากับพ่อแม่ ที่เป็นเช่นนั้นได้รับการอธิบายโดยนักชีววิทยาสกุลดาร์วินเนียนว่า ความรู้สึกในใจของคนเรา โดยเฉพาะความรู้สึกที่ลึกซึ้งระหว่างคนในครอบครัวเดียวกันเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากยีนที่พวกเขา สังกัดอยู่ การดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ตัวเองและครอบครัวอยู่รอดของนายเขียวลูกบงการด้วยยีนในตัวนายเขียว ยีนนั้นฝังอยู่ในชีวิตเรา และยีนชนิดเดียวกันนี้มีอยู่ในพ่อแม่ของเราและลูกของเรา ยีนนั้น ฉลาด มันรู้ว่าพ่อแม่ของเราแก่ชราแล้ว ไม่จำเป็นที่จะต้องได้รับการปกป้องรักษาเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไป

เพราะคนเหล่านี้ได้ผ่านช่วงเวลาที่สามารถให้กำเนิดสมาชิกที่มียืนร่วมกันได้ แต่ลูกของเรายังอยู่ในช่วงเยาว์วัย ต่อไปพวกเขาจะสามารถให้กำเนิดสมาชิกที่มียืนร่วมกับเราได้ ในแง่นี้ ยืนในตัวเรารู้ว่าระหว่างพ่อแม่ของเราและลูกของเรา ลูกของเราเป็นประโยชน์ในการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมันมากกว่าเมื่อเป็นเช่นนี้มันเลยบังคับให้เรารักลูกของเรามากกว่าพ่อแม่ของเรา

สมมติว่าเราเอาแนวคิดของนักชีววิทยาสกุลดาร์วินเนียนมามองชีวิตของอับราฮัมและพระเวสสันดร เราก็จะเห็นว่า ระหว่างอับราฮัม (พ่อ) และอิสอัค (ลูก) มีสายสัมพันธ์ในเชิงพันธุกรรมเชื่อมโยงอยู่ เช่นเดียวกัน ระหว่างพระเวสสันดร (พ่อ) และกัณหาชालี (ลูก) ก็มีสายสัมพันธ์ในเชิงพันธุกรรมนี้เชื่อมโยงอยู่เช่นกัน เมื่อแปลผลมาเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ก็หมายความว่า อับราฮัมมีความรู้สึกผูกพันอย่างยิ่งยวดต่ออิสอัค และในทำนองเดียวกัน พระเวสสันดรก็มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อกัณหาและชालี

ผู้วิจัยถามตัวเองว่า หากมีคนมาขอลูกเพื่อไปเป็นทาสของเขา ผู้วิจัยจะยอมไหม คำตอบแบบที่ผู้วิจัยไม่ต้องคิดเลยก็คือ “ไม่มีทาง” และผู้วิจัยคิดว่าท่านที่อ่านงานวิจัยนี้น่าจะร้อยลระร้อยก็คงตอบอย่างเดียวกัน ที่เราตอบอย่างเดียวกันเพราะเราอยู่ภายใต้อิทธิพลของยืน ดังที่ได้กล่าวข้างต้น ในทัศนะของยืนที่อยู่ในตัวเรา ลูกเราเป็นทรัพย์สินที่มีค่าอย่างยิ่งในฐานะที่พวกเขาจะเป็นพาหนะในการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของเราต่อไป เมื่อเห็นว่าลูกเราเป็นทรัพย์สินที่มีค่าอย่างยิ่งยวด ยืนก็เลยกำหนดให้เราต้องปกป้องลูกของเราให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ การไม่ยอมยกลูกให้ใครก็คือตัวอย่างหนึ่งของความรับผิดชอบต่อลูกที่ถูกกำหนดโดยยืนโดยที่เราไม่รู้ตัว

มองจากแง่มุมนี้ สิ่งที่พระเวสสันดรและอับราฮัมกำลังประสบอยู่ก็คือการถูกขอให้ทำสิ่งที่สวนทางกับสิ่งที่ยืนในตัวของท่านทั้งสองเรียกร้องให้ทำ ในงานวิจัยของผู้วิจัยที่กล่าวถึงข้างต้น (*ทุกชีในพุทธปรัชญา : มุมมองจากลัทธิดาร์วิน*) ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่า อะไรก็ตามที่ไปขัดขวางความต้องการของยืน สิ่งนั้นจะถูกยั่วยุ รบกวน และเป็นภาระที่ต้องแบกรับไปจนกว่าเราจะยอมแพ้ อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบชีวิตที่สวนทางกับความต้องการของยืนจะเป็นชีวิตที่เป็นทุกชีไปจนกว่าเราจะยอมแพ้ ผู้วิจัยยกตัวอย่างชีวิตนักบวชประเภทที่ต้องถือพรหมจรรย์ (เช่นพระในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและบาทหลวงในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก) เมื่อเราเกิดมาเป็นมนุษย์ เราคือพาหนะของยืน ยืนมีวัตถุประสงค์ที่อยู่ในโลกนี้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ดังนั้น มันจึงวางนาฬิกาปลุกไว้ในตัวเราทุกคนว่าเมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ (วัยของการแพร่ขยายยืนที่อยู่ในตัวเรา) เราจะต้องสนใจเพศตรงกันข้าม จากนั้นความสนใจนั้นจะนำไปสู่การแต่งงาน มีลูก ดูแลลูกและครอบครัว แล้ววันหนึ่งเราก็ตาย แต่ยืนในตัวเรายังไม่ตาย เพราะมันย้ายไปอยู่ในร่างกายของลูกเรา และเมื่ออยู่ในนั้น มันก็จะทำกับลูกเราแบบเดียวกับที่ทำกับเรา คือมันจะยู่ให้ลูกเราผลิตเผ่าพันธุ์ของเรา (ซึ่งก็คือเผ่าพันธุ์ของมันนั่นเอง) วงจรนี้จะดำเนินไปตราบนานเท่านาน และนี่ก็คือเหตุผลว่าทำไมโลกนี้จึงไม่ว่างเว้นจากสิ่งมีชีวิตอันได้แก่มนุษย์ สัตว์ และพืช

การถือบวชของพระในพุทธศาสนา นิกายเถรวาทและบาทหลวงในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกโดยเนื้อหาก็คือการทำสิ่งที่ขัดกับเจตนารมณ์ของยืนที่ต้องการให้เราขยายเผ่าพันธุ์ สิ่งนี้นักบวชเหล่านี้จะต้องเผชิญหน้าก็คือต้องอดกลั้นความรู้สึกในทางกามารมณ์ตราบนานเท่าที่ยังบวชอยู่นักบวชเหล่านี้จำนวนหนึ่งได้ละเพศนักบวชออกมาเป็นคฤหัสถ์ และเมื่อละทิ้งเพศนักบวชแล้ว น่าจะร้อยทั้งร้อยก็เดินไปตามเส้นทางที่ถูกกำหนดโดยยืน คือแต่งงาน มีลูก รับผิดชอบครอบครัว แล้ววัน

หนึ่งก็ตายไป ชีวิตนักบวชแบบถือเพศพรหมจรรย์นั้นบางท่านอาจเห็นว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ผู้วิจัยไม่ได้คัดค้านเรื่องนี้ ข้าผู้วิจัยยังคิดว่าที่เรารู้สึกว่าชีวิตนักบวชแบบถือเพศพรหมจรรย์เป็นชีวิตที่ประเสริฐกว่าเราก็เพราะอำนาจของยีนในตัวเรานี้แหละที่บงการให้เรารู้สึกอย่างนั้น เรารู้ว่าการถือเพศพรหมจรรย์ยาก เป็นทุกข์ในความหมายว่าต้องประคับประคองอย่างมีสติและมีความอดทนอยู่ตลอดเวลา เมื่อเทียบกับชีวิตเราที่เป็นคฤหัสถ์ซึ่งเป็นชีวิตที่ไหลเลื่อนไปตามความปรารถนาของยีน ชีวิตเราจึงมีทุกข์น้อยกว่า เมื่อเรามองไปที่พระหรือนักบวชที่ถือเพศพรหมจรรย์ เราจะรู้สึกว่าคนเหล่านี้เหนือกว่าเราตรงที่เขาสามารถทำทนายการถูกกำหนดโดยยีน เมื่อเห็นว่าพวกเขาเหนือกว่าเรา เพราะสามารถทนต่อความทุกข์ที่เราไม่สามารถทนได้ เราเลยเคารพคนเหล่านี้

ย้อนกลับไปที่อับราฮัมและพระเวสสันดรอีกครั้ง เมื่อสักครู่นี้เราตั้งข้อสังเกตว่า สิ่งที่พระเวสสันดรและอับราฮัมเผชิญหน้าอยู่คือ การถูกขอให้ทำทนายอำนาจของยีนอย่างที่เราเรียกว่าแรงที่สุดในสายตาของ “ยีน” กัณหา ซาลี และอิสอัค คือสิ่งที่มีความหมายมากในแง่ที่จะเป็นพาหะในการสืบต่อ “ตัวมันเอง” ของยีน แต่สิ่งที่มีความหมายมากนี้กำลังจะถูกทำลาย (ในกรณีของอับราฮัม) หรือทำให้เสี่ยงต่อสวัสดิภาพ (ในกรณีกัณหาและซาลี) ดังนั้น ยีนซึ่งเป็นพลังอำนาจที่มีอำนาจมากจึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะสกัดกั้นการทำตามสิ่งที่ถูกร้องขอโดยพระเจ้าให้ทำ (ฆ่าลูกในกรณีของอับราฮัม) และสิ่งที่ถูกร้องขอโดยกฎธรรมชาติให้ทำ (บริจาคลูกให้ไปเป็นทาสของเขา ในกรณีของพระเวสสันดร) หากเป็นคนธรรมดาทั่วไป (เช่นผู้วิจัย) ยีนคงไม่ต้องออกแรงมาก เพราะคนเหล่านี้ไม่ใช่คนที่เข้มแข็งในทางจิตวิญญาณ เช่น หากมีคนมาขอให้ผู้วิจัยทำแบบอับราฮัมหรือพระเวสสันดร ผู้วิจัยมีแต่จะไล่ตะเพิดคนที่มาขอขึ้นไปทันที แต่สิ่งที่ยีนในตัวอับราฮัมและพระเวสสันดรต้องเผชิญหน้าก็คือ “เจตจำนง” ที่เข้มแข็งมาก (อาจจะมากที่สุดเท่าที่จะพบได้ในมนุษย์ทั้งโลก) ที่อยู่ในตัวของ อับราฮัม และในตัวของพระเวสสันดร

เมื่อมีการปะทะกันระหว่างยีนกับเจตจำนงที่เข้มแข็ง สิ่งที่ยีนจะกระทำก็คือการกดดันให้ปริมาณของความทุกข์ในใจของทั้งสองท่านนี้มีปริมาณมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ท่านผู้อ่านลองนึกเปรียบเทียบด้วยตนเองดูก็ได้ ถามว่าทำไมเราจึงไม่สามารถฆ่าหรือบริจาคลูกได้ คำตอบคือเพราะเรารู้ว่าความทุกข์อันจะเกิดตามมาจากการที่ลูกต้องตายหรือหายไปเป็นทาสรับใช้ของเขานั้นมีปริมาณมากเพียงใด เราที่เป็นคนธรรมดาไม่สามารถที่จะทนต่อความทุกข์นั้นได้

เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ เราอาจจินตนาการเรื่องราว สมมติมีนายกรัฐมนตรีของประเทศหนึ่งมีลูกคนเดียว และเวลานี้ลูกของเขาถูกขบถแบ่งแยกดินแดนจับตัวไป โจรขบถถ่ายวิดีโอให้ดูว่าตอนนี้ลูกของเขาถูกจับขังไว้ในบ้านหลังหนึ่ง โจรยื่นคำขาดว่าให้นายกรัฐมนตรีนี้ปล่อยนักโทษที่เป็นผู้ก่อการร้ายในคุกจำนวนยี่สิบคนออกมาภายในเวลาที่กำหนด ไม่เช่นนั้นโจรขบถจะเชือดคอลูกของเขาให้ตายเหมือนกับที่เคยเชือดคอตัวประกันที่ฝ่ายที่รับผิดชอบไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้อง ในวิดีโอ นั้น เขาเห็นโจรขบถจับตัวประกันมัดมือโพล่หลัง นั่งคุกเข่า มีคนช่วยจับสองแขนไว้ อีกคนก็เข้าทางด้านหลัง จิกศีรษะตัวประกันให้เงยหน้าขึ้น แล้วเอามัดปาดลงที่คอของตัวประกัน เลือดพุ่งกระจาย ก่อนจะเสียชีวิต

เขาดูวิดีโอแล้วก็นึกถึงชะตากรรมของลูก เวลานี้เขาตกอยู่ระหว่างความรับผิดชอบสองอย่างคือ รับผิดชอบชีวิตลูกในฐานะพ่อ และรับผิดชอบประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเขาจะตัดสินใจเลือกทางไหนก็ล้วนแล้วแต่มีปัญหาหนักอึ้งใจทั้งนั้น หากผู้วิจัยเป็นนายกรัฐมนตรีคนนี้

ผู้วิจัยจะเลือกทำตามคำขาดของโจร แม้จะรู้ว่าเป็นไปได้ที่ปล่อยโจรขบถยี่สิบคนนั้นออกจากคุกไปแล้ว คนที่จับลูกของผู้วิจัยไปอาจจะฆ่าลูกของผู้วิจัยก็ได้ แต่ที่ผู้วิจัยเลือกที่รักษาชีวิตลูกไว้ก็เพราะผู้วิจัยไม่มี “เจตจำนง” ที่แข็งแกร่งพอที่จะแลกชีวิตของลูกกับประโยชน์ของประเทศชาติ

ว่าไปแล้ว สิ่งที่พระเวสสันดรกับอับราฮัมจะต่อรองด้วยอาจจะหนักหนากว่าเรื่องโจรจับลูก นายกรัฐมนตรีไปเพื่อแลกกับนักโทษที่เป็นโจรขบถ เพราะสมมติว่าทุกอย่างเป็นไปได้ตามคาด เขาก็ได้ลูกคืน ส่วนที่เสียไปก็คือเป็นภาระของเขาและรัฐบาลที่จะต้องติดตามจับโจรเหล่านี้ต่อไปใหม่ กล่าวง่ายๆก็คือ ในแง่ความสูญเสีย สิ่งที่เราเสียไปในการปล่อยโจรขบถนั้นเทียบไม่ได้เลยกับการสูญเสียในกรณีที่อับราฮัมไม่ทำตามพระประสงค์ของพระเจ้าที่สั่งให้ฆ่าลูก หรือในกรณีที่พระเวสสันดรไม่บริจาลูก อะไรคือความสูญเสียในกรณีของอับราฮัม คำตอบคือ ตำนานเรื่องนี้ต้องการบอกว่าพระเจ้าจะเลือกอับราฮัมเพื่อให้เป็นบรรพบุรุษของศาสนา ยูดาห์ คริสต์ และอิสลาม กล่าวในแง่หนึ่งก็คือ เดิมพันที่พระเจ้าวางลงก็คือ หากเขาฆ่าลูก เขาจะเป็นผู้ให้กำเนิดศาสนาที่สำคัญสามศาสนา คือ ยูดาห์ คริสต์ และอิสลาม แต่ถ้าเขาปฏิเสธที่จะฆ่าลูก ผลก็คือเขาก็จะกลายเป็นคนธรรมดาที่เกิดมามีชีวิตอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ตายไปเหมือนคนอื่นๆโดยทั่วไป และสามศาสนาที่เรากล่าวถึงก็จะไม่เกิดขึ้น

ส่วนเดิมพันของพระเวสสันดรคือ หากบริจาลูกได้ ชาติต่อไปพระเวสสันดรก็จะได้เกิดมาเป็นพระ พุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดพุทธศาสนา ในทางตรงกันข้าม หากท่านไม่สามารถบริจาลูกได้ บารมีที่ท่านสะสมมาก็จะบกพร่อง ส่งผลให้ท่านไม่สามารถเป็นพระพุทธรูปได้ ในชาติถัดไป จากที่กล่าวมานี้ เราจะเห็นว่า ตามทัศนะของท่านผู้แต่งเวสสันดรชาดก สิ่งที่พระเวสสันดรจะต้องตัดสินใจคือระหว่าง “ลูก” กับ “พุทธศาสนา” ท่านจะเลือกอะไร ในคัมภีร์ “มิลินทปัญหา” (ปุ๋ย แสงฉาย, 2530) มีข้อความที่บรรยายว่า การตัดสินใจเลือกพุทธศาสนา ไม่เลือกลูก ส่งผลให้พระเวสสันดรประสบความสำเร็จทุกข้ออันมหันต์ ดังข้อความต่อไปนี้

ขอลถวายพระพร ครั้นพระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสพระธิดาไปแล้ว ก็ได้เสด็จเข้าไปภายในบรรณศาลา ทรงพระกนิแสงด้วยความรักยิ่ง ดวงหทัยได้ร้อนขึ้น เมื่อพระนาลิกไม่พอหายใจ ก็ได้ปล่อยลมหายใจร้อนๆ ออกมาทางพระโอษฐ์ มีน้ำพระเนตรเจือพระโลหิตไหลนองเต็ม 2 พระเนตรเป็นอันว่า พระเวสสันดรทรงรักพระราชโอรสธิดาอย่างยิ่ง แต่ได้ทรงอดกลั้นความโศกไว้ได้ ด้วยทรงดำริว่า อย่าให้ท่านของเราเสียไปเลย

เราคงจินตนาการได้ว่า ความรู้สึกของอับราฮัมก็คงไม่แตกต่างจากพระเวสสันดร ผู้วิจัยตีความว่า ทั้งพระเวสสันดรและอับราฮัมเป็นคนจิตใจละเอียดอ่อน สมมติว่าเราที่เป็นคนธรรมดา เป็นกัลยาณชนในความ หมายถึงเป็นผู้ที่รู้และแยกแยะได้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว และทำตามสิ่งที่ตนแยกแยะนั้นได้พอสมควร ความเป็นกัลยาณชนเช่นนี้เราให้คะแนนสัก 100 ความเป็นอับราฮัมและพระเวสสันดรก็คงได้คะแนนมากกว่าเรามากมายนัก คราวนี้ลองสมมติว่า เรามีความจำเป็นบางอย่างที่ต้องบริจาลูก ความทุกข์ที่เกิดแก่เราจะมากมายปานใด ความทุกข์นี้ผู้วิจัยตีความว่าสัมพันธ์กับคุณภาพจิตใจของเรา ยิ่งจิตใจละเอียดอ่อนเท่าใดก็จะมีทุกข์มากเท่านั้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะคนที่มีความละเอียดอ่อน เมื่อเป็นพ่อ ย่อมมีความรับผิดชอบต่อลูกสูงกว่าคนทั่วไป เมื่อเป็นสามี ก็ย่อมมีความรับผิดชอบต่อภรรยาสูงกว่าคนทั่วไปเช่นกัน เนื่องจากทุกข์สัมพันธ์กับความรับผิดชอบ เมื่อพระเวสสันดรและอับราฮัมมีความรับผิดชอบสูงที่สุดในบรรดามนุษย์ทั้งหลายในโลก ความทุกข์ที่จะเกิด

จากความรับผิดชอบต่อชีวิตของลูกและภรรยาในสองท่านนี้ย่อมจะเป็นทุกข์ที่สุดเท่าที่จะเกิดมีแก่มนุษย์ได้

ตัวละครในวรรณกรรมที่ทุกข์มากที่สุดคือตัวละครที่สำคัญที่สุด

ในทัศนะของปรัชญาอัตถิภาวนิยม คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่ความเป็นคนที่รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ชาร์ตกล่าวไว้ว่า “existence precedes essence” ที่มีใจความที่อาจสรุปเป็นภาษาไทยว่า “คนเราต้องเกิดมาชีวิตก่อน ส่วนสิ่งที่เรียกว่าแก่นสารของชีวิตจะมีหรือไม่มี มีมากหรือน้อย จะเกิดตามมาจากการกระทำของเขาเอง” แนวคิดของชาร์ตนี้เขาเสนอเพื่อต้องการแย้งแนวคิดแบบหนึ่งในวงการปรัชญาที่เชื่อว่า มนุษย์เราเกิดมาพร้อมสสารบางอย่างเรียบร้อยแล้ว ตัวอย่างความคิดนี้ก็เช่นที่ปรากฏในศาสนาตระกูลยูดาที่เชื่อว่าเมื่อพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ พระเจ้าได้มอบแก่นสารที่เรียกว่าโซลไว้ในทุกชีวิตแล้ว ศาสนาฮินดูก็เชื่ออย่างนี้ ศาสนาพุทธบางนิกายเช่นนิกายเซนก็เชื่ออย่างนี้ (เขนสอนว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมจิตเดิมแท้ที่บริสุทธิ์)

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมยกย่องมนุษย์ที่การเลือกและการรับผิดชอบต่อสิ่งที่เลือกแล้วของเขา พิจารณาในแง่นี้ เราก็จะเข้าใจว่า อับราฮัมและพระเวสสันดรได้เลือกเส้นทางของชีวิตที่จะเป็นผู้นำแสงสว่างในนามศาสนามาแจกจ่ายแก่เพื่อนมนุษย์ การเลือกนี้เป็นการเลือกที่ยิ่งใหญ่ เคียร์ติการ์ตนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมคนสำคัญอีกคนหนึ่งมีทัศนะว่า การเลือกนั้นมีได้หลายแบบ การเลือกที่ใช้ชีวิตอุทิศให้แก่ศาสนาก็เป็นทางเลือกอย่างหนึ่ง สำหรับเคียร์ติการ์ต ศาสนาเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่บางครั้งเพื่อที่เราจะเข้าใจศาสนา เราต้องงดการใช้เหตุผล มีคำคำหนึ่งในภาษาอังกฤษคือคำว่า heart เราอาจแปลคำนี้ว่าใจ ผู้วิจัยคิดว่าแม้หลายเรื่องในพุทธศาสนาสามารถ (และควร) เข้าใจด้วยเหตุผล แต่ก็มีบางสิ่งที่ไม่สามารถเข้าถึงด้วยเหตุผล เราต้องใช้ใจในการเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ การกระทำของพระเวสสันดรและอับราฮัมเป็นตัวอย่างที่ดีของสิ่งที่เราควรทำความเข้าใจผ่านใจ ไม่ใช่ผ่านสมอง (ซึ่งเป็นภาพแทนการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆผ่านกระบวนการของเหตุผล) เมื่อใช้ใจสัมผัส เราจะรู้สึกได้เองว่า คนอย่างพระเวสสันดรและอับราฮัมนั้นเป็นคนที่ยากยิ่งในโลก เราอาจทำความเข้าใจสองท่านนี้ด้วยแนวคิดทางชีววิทยาสกุลดาร์วินเนียนที่เราพิจารณามาแล้วข้างต้น คนแทบทุกคนในโลกใช้ชีวิตตามการบงการของยีน ใครก็ตามที่ใช้ชีวิตตามการบงการของยีน ชีวิตเขาจะราบรื่น ไม่มี ความขัดแย้ง ไม่มีอะไรที่จะต้องตัดสินใจอย่างขนานใหญ่ แต่ชีวิตเหล่านี้ก็เป็นชีวิตสามัญพินๆ พบเห็นได้ดาษดื่นในโลก คนเหล่านี้ไม่มีทุกข์อันมหันต์ที่เราเรียกกันว่าทุกข์ที่เรื้อรัง ลึกซึ้ง และยาวนาน จะมีก็แต่ทุกข์ชั่วประเดี๋ยวประด๋าวเท่านั้น แต่สำหรับบางคนที่เป็นคนจำนวนน้อยมาก หายาก เหมือนงมหาเข็มในมหาสมุทร พวกเขาเลือกที่จะใช้ชีวิตที่เป็นขบถต่อการถูกกำหนดโดยยีน (หากพูดภาษาชีววิทยา สกุลดาร์วินเนียน) ปกติไม่มีใครที่คิดจะเป็นปฏิปักษ์ต่อยีนโดยไม่มีสาเหตุ แต่คนเหล่านี้พบว่า บางครั้งเพื่อขึ้นไปยืนอยู่บนจุดที่สูงที่สุดในทางจิตวิญญาณ พวกเขาต้องพิสูจนตนเองบางอย่าง และจะมีอะไรที่จะเป็นการพิสูจนที่สำคัญเท่ากับการทำทนายการบงการของยีน หากท่านผู้อ่านไม่ชอบที่จะใช้ภาษา ในทางชีววิทยา ก็อาจจะใช้ภาษาธรรมดาๆ ก็ได้ว่า คนที่จะกลายมาเป็นมหาบุรุษได้อย่างพระพุทธเจ้านั้นต้องพิสูจนตนเองด้วยการเลือกสิ่งที่มีมนุษย์ทั่วไปไม่เลือก ใครเล่าจะเลือกเดินออกมาจากราชวังที่โอ้อ่าเพียงพร้อมด้วยกามสุขนานาชนิดเช่นนั้น และเป็นธรรมชาติของการเลือกที่จะเดินไปบนเส้นทางของมหาบุรุษ เราต้องเสียสละบางสิ่งที่สำคัญในชีวิต หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชตำหนิพระ

เวสสันดรว่าทำดีด้วยการทำร้ายคนอื่นเช่นลูกและภรรยา หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ์คงลืมไปว่า เพื่อที่จะได้เป็นพระศากดาผู้ค้นพบพุทธศาสนาอันงดงามและนำมามอบแก่นักให้แก่นคนทั่วไปที่ไม่ได้ลงแรงร่วมแสวงหากับพระองค์เลย พระองค์จำต้องทำร้ายจิตใจของพระบิดาและพระมารดา ตลอดจนบุตรและภรรยา ในพระไตรปิฎก มีข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสเล่าว่า ทรงดำเนินออกมาจากประตู่วังเพื่อใช้ชีวิตเป็นนักพรต ท่ามกลางเสียงร้องไห้คร่ำครวญของพระบิดาและพระมารดา มีคนจำนวนหนึ่งในโลกใช้สมองคิดแล้วตำหนิว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่ใช้ไม่ได้เพราะมีภรรยาและลูก (ซึ่งยังเป็นเด็กอยู่) แต่แล้วก็ทั้งคนเหล่านี้มาบวช คนที่ตำหนิอาจไม่ทราบว่าการจากภรรยาและลูกมานั้น คนที่เจ็บปวดที่สุดก็คือเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านเป็นคนที่มีจิตใจละเอียดอ่อน จิตใจเช่นนี้ย่อมอ่อนไหวต่อความทุกข์มากกว่าจิตใจตามปกติธรรมดา ตัวละครต่างๆ ในเวสสันดรชาดกและในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ล้วนมีชีวิตที่ปกติธรรมดา ไม่ได้อยู่ท่ามกลางความขัดแย้งใดๆ มีแต่พระเวสสันดรและพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่เป็นตัวละครที่ตกอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างการจะเป็นคนปกติธรรมดาๆเหมือนใครเขา หรือจะเป็นคนผิดปกติซึ่งต้องผ่านการทดสอบที่เจ็บปวดทรมานอย่างยิ่งยวด ครั้งหนึ่งในการบรรยายเนื่องในวันวิสาขบูชา ผู้วิจัยได้รับการขอให้ช่วยอธิบายหน่อยว่าที่นับถือพระพุทธเจ้านั้นนับถือตรงไหน ผู้วิจัยตอบว่า ความนับถือที่ผู้วิจัยมีต่อพระพุทธเจ้าหรือบุคคลในตำนานพุทธศาสนาเช่นพระเวสสันดรไม่ได้อยู่ที่ว่าท่านเหล่านี้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยปัญญาและคุณธรรม แต่อยู่ที่ท่านเหล่านี้เอาชีวิตของท่านที่สามารถเป็นอยู่ง่ายๆปกติธรรมดาๆเหมือนคนทั่วไป ไปอุทิศให้แก่การแสวงหาดวงแก้วที่ประเสริฐซึ่งกว่าจะหามาได้ก็ต้องผ่านการทดสอบให้เจ็บปวดทรมานอย่างยิ่งยวด พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ทรงทรมานพระองค์เกือบจะสิ้นชีวิต ระหว่างที่แสวงหาธรรมในป่านั้นก็อยู่อย่างโดดเดี่ยว บางคืน นักพรตสิทธัตถะอาจจ้องมองดวงเดือนแล้วถามตนเองว่า สมัยหนึ่ง เราเคยนั่งอยู่บนลานโล่งของปราสาทคู่แฝดพร้อมภรรยาและลูก ท่ามกลางแสงจันทร์นวลส่อง สายลมเย็นพัดโชยมาจากขุนเขาที่ล้อมรอบเมือง ลูกนอนหนุนตักแม่ ส่วนเราเองก็นั่งมองดวงเดือนแล้วคิดอะไรบางอย่างในใจ นั่นคืออดีตของเรา ณ เวลานี้เราคือนักพรตโดดเดี่ยว ไม่มีลูกและภรรยาอันเป็นที่รักอยู่ใกล้ๆ ไม่มีพ่อแม่มิตรสหาย มีเพียงต้นไม้ใหญ่สูงตระหง่านและฝูงสัตว์ป่าเป็นเพื่อน ไม่น่าเชื่อว่าชีวิตของเราจะเปลี่ยนแปลงได้ขนาดนี้

สรุป

การให้ทานของพระเวสสันดรเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการถกเถียงกันในประวัติศาสตร์พุทธศาสนามายาวนาน ใน “มิลินทปัญหา” พระยามิลินท์แสดงความเห็นว่าการให้ทานของพระเวสสันดรไม่สอดคล้องกับหลักทางสายกลาง นักวิชาการสมัยใหม่ตั้งคำถามว่าการให้ทานของพระเวสสันดรเป็นการสร้างปัญหาให้แก่สังคมหรือไม่ และการให้ทานบุตรและภรรยาทำให้เกิดคำถามว่าทำไมพระโพธิสัตว์ซึ่งต้องเป็นคนฉลาดจึงไม่เข้าใจว่าการกระทำนั้นเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการอธิบายและปกป้องการกระทำของพระเวสสันดร โดยอาศัยปรัชญาอัตถิภาวนิยมเป็นเครื่องมือ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญแก่การเลือกและความรับผิดชอบ ผู้วิจัยจะแสดงว่า พระเวสสันดรได้เลือกและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนอย่างถึงที่สุดแล้ว

ผู้วิจัยคิดว่า เราถามตัวเราเองได้ว่า มีใครในโลกที่ทำตัวได้เช่นนี้บ้าง คำตอบคือไม่มี ผู้วิจัยเองก็ทำอย่างนี้ไม่ได้ ผู้วิจัยนับถือพระพุทธเจ้าเหมือนนับถือนักบวชที่ออกไปรบเพื่อปกป้องเรา โดยที่เขาไม่

รู้จักเราเลย เขาเสี่ยงชีวิต อยู่ท่ามกลางสนามแห่งความตาย เขามีลูกมีเมีย และระหว่างที่รบอยู่ เขาคิดถึงลูกเมียของเขาที่สุด เขาไม่รู้ว่าเขาจะได้กลับบ้านอีกหรือไม่ แต่แล้ววันหนึ่งเขาก็กลับมาพร้อมสันติสุขสำหรับพวกเรา เราควรเคารวะเขาใช่ไหม

เอกสารอ้างอิง

- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2523). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. 45 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ปุ๋ย แสงฉาย. (2530). *มิลินทปัญหา*. กรุงเทพมหานคร: ส. ธรรมภักดี.
- สมภาร พรมทา. (2560ก). *พุทธปรัชญาในอภิธรรมปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.
- สมภาร พรมทา.(2560ข). *รากเหง้าเราคือทุกข์: พินิจคำสอนเรื่องทุกข์ในพุทธศาสนาผ่านแนวคิดของชาร์ลส์ ดาร์วิน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.
- สมาคมพระคริสตธรรมไทย. (2531). *พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ (ฉบับ 1971)*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมพระคริสตธรรมไทย.
- Immanuel Kant. (2002). *Groundwork for the Metaphysics of Morals*. Oxford: Oxford World's Classics.
- Jean-Paul Sartre. (1966). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. London: Methuen & Co LTD.
- Patrick Jory. (2002). The Vessantara Jataka, Barami, and the Bodhisatta-Kings: The Origin and Spread of a Thai Concept of Power. in *Crossroads: An Interdisciplinary Journal of South East Asian Studies*, 6(2).
- Phra Prayong Rarengying. (2002). The Vessantara Concept of Charity or Donation. M.A. Thesis, Bangkok: Assumption University.
- Søren Kierkegaard. (1986). *Fear and Trembling*. London: Penguin Classic.